Frazeologija požeškoga kraja

Hoborka, Vesna

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:698446

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskoga jezika i književnosti i povijesti

Vesna Hoborka

Frazeologija požeškoga kraja

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić

Osijek, 2014.

SADRŽAJ

SAŽETAK **1**

1. UVOD **2**

2. O FRAZEMU **3**

2.1 Struktura frazema 5

2.2 O frazeologiji i njezinom razvoju u Hrvatskoj 7

3. FRAZEOLOGIJA POŽEŠKOGA KRAJA **9**

3.1 Osobitosti požeškoga govora i gramatike 9

3.2 Frazeologija u narodu (usmena frazeologija) 10

3.3 Frazeologija u književnom djelu *Iz ambara sjećanja i divana* Dragutina Pavličevića ... 22

4. ZAKLJUČAK **42**

5. LITERATURA **44**

SAŽETAK

U središnjem dijelu diplomskog rada govori se o frazeologiji u požeškom kraju, a frazeologija se dijeli na dva dijela, prvi dio odnosi se na frazeologiju u narodu, a drugi dio na frazeologiju u književnosti Dragutina Pavličevića na temelju njegove knjige *Iz ambara sjećanja i divana*. U prvom dijelu rada ukratko se opisuje pojam frazema iz nekoliko jedinica literature i naposlijetku se donosi jedna opća definicija koja obuhvaća sve elemente koje jedan frazem ili frazemska inačina mora sadržavati, a to su: uvijek mora sadržavati najmanje dva elementa, mora biti u prenesenom značenju, članovi uvijek moraju biti napisani istim redoslijedom, ne smije se ispustiti niti jedan član, inače se frazemsko značenje gubi. Uz svaku definiciju navodi se autor i njegov pogled na frazem. Nakon toga, detaljno se opisuje strukutra frazema (frazemi rečenice i frazemi sintagme), a nakon toga opisuje se razvoj frazeologije u Hrvatskoj i o njezinoj začetnici Antici Menac. Nakon uvodnog dijela o teoriji frazema, detaljno se proučavaju osobitosti govora i gramatike požeškog kraja da bi se što jasnije dao uvid u "temelje" frazeologije toga kraja. Zatim će biti sastavljen rječnik frazema s obzirom na sastavnicu i prema značenjskim poljima, o čijoj će strukturi ukratko biti riječi neposredno prije. Nakon toga izložit će se drugi dio središnjega dijela, kako sam već navela, o frazeologiji jednoga pleterničkoga pisca, Dragutina Pavličevića na temelju knjige *Iz ambara sjećanja i divana*. Na početku će se naći kratak uvod u frazeologiju sastavljen od kratke biografije autora, njegove bibliografije i detaljne analize frazeologije koja će se u rječniku predstaviti isto kao frazeologija u narodu, s obzirom na sastavnicu. Naposlijetku se nalazi kratak zaključak o radu i novim spoznajama, a nakon toga pregled korištene literature i internetskih izvora.

Ključne riječi: frazem, požeški kraj, Dragutin Pavličević, *Iz ambara sjećanja i divana*

1. UVOD

U diplomskom radu govorit će se o frazeologiji požeškoga kraja. Neistraženost frazeologije toga kraja i nedovoljna posvećenost štokavštini općenito nagnala me da detaljnije istražim to područje. Frazemi se pojavljuju u svakodnevnom rječniku svakoga čovjeka i svakoga kraja, a svaki kraj ima svoj specifičan leksik koji je svojstven samo njemu i njegovi ga govornici najbolje razumiju. Budući da svaki kraj ima specifičan leksik, tako ima i specifičnu frazeologiju nastalu na temelju leksika i specifična je samo za taj kraj.

U prvom dijelu rada kratko ću opisati frazem kao pojam, njegovu strukturu, definiciju i obilježja, detaljnije ću opisati njegove elemente koji ga čine specifičnim i drugačijim s obzirom na leksik. Nakon toga ću opisati kratku podjelu frazema (frazemi rečenice i frazemi sintagme) i objasniti njihove sličnosti, odnosno različitosti i za svaku ću dati nekoliko frazema kao primjer. Zatim ću kratko opisati kako se frazeologija razvijala u Hrvatskoj i nešto o njezinoj začetnici Antici Menac, koja je dala velik doprinos razvoju frazeologije kod nas. Nakon kratkog teorijskog uvoda pist ću o frazeologiji požeškoga kraja, ali prije same frazeologije kratko ću prikazati govor i gramatiku požeškoga kraja da se dobije bolji uvid u leksik i osobitosti požeškog govora. Središnji dio rada, frazeologiju, podijelit ću u dva dijela, prvi dio o frazeologiji u narodu (usmenoj), a drugi dio o frazeologiji u književnosti Pleterničanina Dragutina Pavličevića. Svaku ću frazeologiju prikazati u rječniku s obzirom na sastavnicu, a prije rječenika kratko ću predstaviti osobitosti frazema koje navodim. Nakon toga ću kratko zaključiti rad i navesti korištenu literaturu.

2. O FRAZEMU

Frazeme, iako neprimjetno, susrećemo i naširoko koristimo u svakodnevnom životu, a da zapravo nismo svjesni da ih rabimo. Nismo svjesni da sve frazeme koristimo isključivo u prenesenom značenju i uvijek jednim istim naučenim rasporednom. Ne slažemo ih "na licu mjesta" u razgovoru, nego ih reproduciramo u gotovu obliku.

Postoje zaista različite definicije pojma frazem, ali sve su slične i sadržavaju slične elemente. Prvo ću navesti definiciju koju daje Rikard Simeon u svom prvom dijelu Enciklopedijskog rječnika lingvističkih naziva. Dakle, on pojam "frazem" i sve pojmove koji imaju vezu s frazemom zaista razlaže na brojne jedinice i podjedinice, neke od njih su: "fraza, frazarij, frazem, frazeograf, frazeogram, frazeologem, frazeologija, frazeologizam, frazeološki, frazeološki kalk, frazeološki obrat, frazeološki fond, frazeološka sinonimika, frazeološka sraslica, frazeološka cjelina, frazeološke zamjeničke cjeline, frazeološka sveza, frazeonim, fraziranje itd."[1] Detaljnije o njima svima možemo pročitati u njegovom rječniku, a ono što on govori o pojmu "frazem" jest da je on "ustaljena ili frazeološka sveza, frazeološka jedinica."[2]

Sljedeću definiciju nalazim u knjizi Jasne Melvinger "Leksikologija", u cjelini pod nazivom "Frazeologija", a ona glasi da je frazem "posebna jezična jedinica sastavljena od više članova od kojih najmanje dva imaju oblik autosemantičnih riječi, u govoru se reproducira kao gotova tvorevina, a po značenju je monolitna zatvorena, idiomatska i/ili stabilna cjelina."[3]

Ljiljana Kolenić u svojoj knjizi "Riječ o riječima" navodi definiciju frazema koja govori da se frazem definira kao najmanja frazeološka jedinica koja se ne stvara u govornome procesu nego se reproducira u gotovu obliku, a značenje mu se obično ne izvodi iz značenja njegovih dijelova jer su svi ili neki od njih doživjeli značenjsku pretvorbu.[4]

Antica Menac, začetnica hrvatske frazeologije, u svojoj knjizi "Hrvatska frazeologija", navodi definiciju frazem,a njezin glavni dio glasi da je frazem "osnovna jedinica frazeološkog jezičnog sustava."[5]

---

[1] Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva A-O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 373–376

[2] Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva A-O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 374

[3] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 85

[4] Kolenić, Ljiljana, *Riječ o riječima. Iz hrvatske leksikologije i frazeologije iz 17. i 18. stoljeća*, Pedagoški fakultet, Osijek, 1998., str. 75

[5] Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007., str. 11

Dakle, proučivši nekoliko jednostavnih i proširenih definicija frazema možemo zaključiti da je frazem osnovna jedinica frazeologije, sastoji se od najmanje dviju sastavnica koje karakterizira cjelovitost i čvrsta struktura, on se ne stvara u govornom procesu, nego se kao usvojena ili naučena cjelina uključuje u razgovor i tako se može govoriti o njegovoj ustaljenosti, odnosno reproduktivnosti. Frazem postaje dio rečeničnog ustrojstva i može biti dio rečenice, a ponekad i sam može biti rečenica, odnosno zasebna cjelina. Većina je frazema nastala na bazi slobodnih veza riječi i za njih je karakteristična slikovitost koja se upotrebljava u dubinskoj strukturi frazema, odnosno u tzv. "semantičkom talogu". Tako da je frazem uvijek desemantiziran, odnosno barem jedna ili više sastavnica doživljava tzv. "sematičku preobliku". [6]

Struktura je frazema vrlo čvrsta i neraskidiva. Oni se reproduciraju u unaprijed određenom, gotovom obliku, tj. ne formiraju se svaki put iznova spontanim slaganjem pojedinih riječi kao što se formiraju slobodne sveze riječi. Zbog toga se sastavnice frazema i ne osjećaju kao riječi sa samostalnim značenjem te značenje cijeloga frazema ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica i nije jednako zbroju njihovih značenja. Tako npr. frazem ***sto baba, kilavo dite***, nema veze s djetetom ni s babama, nego znači "ako više ljudi daje različite savjete oko nečega, od toga neće biti ništa", zatim frazem ***prošla baba s kolačima*** nema veze s babama ni kolačima, nego znači "prošla je prilika za nešto".[7] Ako iste sastavnice ovih frazema koristimo kao zasebne dijelove, oni gube svoje frazemsko značenje. Npr. "U trećem selu sto je baba došlo prigledati kilavo dite" u slobodnoj svezi riječi "sto, baba, kilavo, dite" zadržavaju svoje leksičko značenje. Dakle, članovi frazema, za razliku od riječi u slobodnoj svezi, nemaju samostalno leksičko značenje, nego se koriste isključivo kao cjelina i čim se jedan član frazema ispusti ("sto baba, dite") ili zamijeni nekim drugim ("sto baba, tužno dite"), ta skupina riječi više nije frazem.[8]

Jedna od važnih osobina frazema jest njegova cjelovitost, odnosno stabilnost. Frazem se uvijek sastoji od istih članova, oni čine neraščlanjivu skupinu, u čvrstoj su međusobnoj svezi, ustaljenoj dugom upotrebom. Iz te čvrste, stabilne veze, ne možemo ni jednu riječ proizvoljno ispustiti, o tome sam pisala u prethodnom odlomku.

Članovi frazema moraju se reproducirati prema određenom redoslijedu, ***kol'ko para-tol'ko muzike***,("koliko daš, toliko ćeš dobiti"), ukoliko dođe do promjene redoslijeda *kol'ko muzike-tol'ko para*, taj skup riječi više nije frazem i gubi svoje frazemsko značenje.

---

[6] Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002., str. 6

[7] Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002., str. 8

[8] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 85

Ako dođe do promjene jednine u množinu ili obratno, također se gubi valjanost frazema, npr. ***ne možeš i ovce i novce*** ("ne možeš imati sve, izaberi jedno"), ukoliko taj frazem zamijenimo jedninom: *ne možeš i ovcu i novac*, taj oblik gubi svoje frazemsko značenje, nije valjan oblik frazema i ne odnosi se na isto kao u množini. [9]

2.1 Struktura frazema

Prema strukturi frazemi se dijele na frazeme - rečenice i frazeme – sintagme.

a) Frazemi – rečenice prema svom značenju mogu biti komunikacijski i nominacijski.

Komununikacijski frazemi se koriste za samostalno prenošenje potpune obavijesti i oni su jedinice komunikacijskog jezičnog sustava. Njima se najčešće daje procjena kakve situacije i njihovo se značenje i ne može opisati pomoću riječi ili sintagme, nego pomoću rečenice, npr.

- ***svatko mora poderati svoje lude opanke*** ("svatko mora sam proživjeti svoje mladenačke dane")

- ***poklonjenom konju se ne gleda u zube*** ("ono što dobiješ kao poklon, ne procjenjuj previše")

U ovu skupinu frazema pripadaju i krilatice i poslovice.

Poslovice su frazemi zato jer se ne shvaćaju doslovno, njihovo značenje je preneseno i poučno, npr.

- ***nema kruva bez motike*** ("sve se mora zaraditi")

- ***čorba se zida vata*** ("temelj je najbitniji, sve se nadograđuje na temelj, ako je on loš, sve ostalo propada")

Krilatice su citati koji se pripisuju različitim autorima, ne tvore se u govornom aktu, tradicionalno se reproduciraju nečije riječi kao gotovi, ustaljeni oblici, npr.

- ***Zar i ti, sine Brute?*** ("razočaranje u neku blisku osobu")

Nominacijski frazemi sa strukturom rečenice koriste se kao riječi, imenuju pojave, zbilje i u rečenici imaju ulogu njezinih članova, npr.

- ***usta su joj k'o crkvena vrata*** ("ima velika usta")

Značenje se nominacijskih frazema ne opisuje pomoću rečenice, nego pomoću riječi ili sintagme. Tako da za određivanje uloge frazema u tekstu nije bitna formalna struktura, nego

[9] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 87

njegovo značenje. Npr. nominacijski frazem ***dosadan si kao uš*** znači isto kao i pridjev "predosadan".[10]

b) Frazemi – sintagme su frazemi koji imaju formalno ustrojstvo sintagme i mogu se tvoriti prema različitim morfološko-sintaktičkim modelima. Oni nikad nemaju komunikacijsko značenje ni samostalnu ulogu u tekstu. Oni mogu biti samo nominacijski frazemi, jezične jedinice s nominacijskim značenjem, pripadaju leksičko-semantičkom jezičnom sustavu i mogu biti u sinonimičkom odnosu s riječima ili slobodnim sintagmama, a u slučaju da jezičnom leksičko-semantičkom sustavu nedostaje nominacija tipa riječi za taj pojam, taj se pojam označuje isključivo nominacijskim frazemom. U hrvatskom su jeziku frazemi ***kiselo mlijeko, nilski konj, kolonjska voda*** i sl. jedine nominacije za dane pojmove.[11]

Nominacijski frazemi – sintagme u tekstu se ne mogu pojavljivati samostalno i ne mogu prenositi cjelovitu obavijest, u tekstu imaju ulogu tipičnu za riječ i pojavljuju se u slobodnoj rečenici kao različiti rečenični članovi. Upravo zato nominacijski frazemi – sintagme imaju ulogu rečeničnog člana i podliježu morfološko – sintaktičkoj klasifikaciji i budući da je uloga frazema u rečenici određena njegovim značenjem, na temelju tog značenja svaki se frazem ovoga tipa može pridružiti određenoj leksičko – gramatičkoj vrsti, odnosno vrsti riječi.[12]

Nominacijskih frazema – sintagmi u hrvatskom jeziku ima najviše u okviru frazeološkog zbira i dijele se na četiri podvrste:

1.) imenički: *zlaćana pšenica, duhovno mliko, škrinjice znanja*
2.) pridjevski: *lip k'o mladi popić, dim je gust da se može sikirom sići*
3.) priloški: *kad je Bog po svitu odo*
4.) glagolski: *zalipiti stotku, prodavati maglu, spasiti glavu*

Nabrojila bih još jednu podjelu frazema, tj. podjelu frazema prema njihovom podrijetlu:

1.) biblizmi – njihov izvor je Biblija ili neki drugi crkveni tekst, npr. *Cvitna Nedilja, biti drug do Isusa*
2.) knjiški frazemi – frazemi iz različitih književnih djela i mitologije, npr. *raditi poput Sizifa, sizifovski pokušaj*
3.) frazemi nastali od naziva iz raznih područja ljudske djelatnosti kao što su:

- poljoprivreda, npr. *Nema kruva bez motike!*

[10] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 87-89

[11] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 89

[12] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 89

- stočarstvo, npr. *na'ran't blago, ić' s kravama*
- ratarstvo, npr. *ić' na mekotu, žito se talasa k'o more*
- školstvo, npr. *krenut' na škole, završit' osmoljetku*

4.) povijesni frazemi – nastali na temelju povijesnih događaja, npr. *trčat' u što k'o guske u maglu*

2.2 O frazeologiji i njezinom razvoju u Hrvatskoj

Termin "frazeologija" (grč. phrasis – izraz, obrat; logos – pojam, znanost) višeznačan je pojam. Ona ima svoj vlastiti predmet proučavanja (frazeme) i svoje specifične metode jezične analize i jezičnog opisa.[13] Frazeologija je, prema Simeonovom rječniku, nauka o osobitim uzrečicama nekog jezika; skup ili upotrebljavanje osobitih izraza; izbor i poredak riječi.[14] Autorica Željka Fink-Arsovski navodi u svojoj knjizi *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra* da je frazeologija prvenstveno lingvistička, ali i kulturološki mnogoslojna disciplina i da se može proučavati iz raznih kutova. Taj termin ima dva značenja: prvi se odnosi na lingvističku disciplinu, na znanost o ustaljenim izrazima čvrste strukture, koji se mogu izučavati u okviru jednoga ili više jezika, odnosno samo na teoretskom planu; drugo predstavlja ukupnost frazema raspoređenih prema različitim kriterijima, npr. prema komponentama određenog sematičkog polja: zoonimna frazeologija (ukupnost frazema sa zoonimnim komponentama), somatska frazeologija (ukupnost frazema sa somatskim komponentama); prema podrijetlu i proširenosti upotrebe: internacionalna frazeologija (ukupnost internacionalnih frazema), nacionalna frazeologija (ukupnost frazema nacionalnog karaktera); posuđena frazeologija (ukupnost frazema-posuđenica), prema vremenskoj raslojenosti: arhaična frazeologija (ukupnost arhaičnih frazema); prema područnoj raslojenosti: dijalektalna frazeologija, regionalna frazeologija (ukupnost frazema koji se koriste na određenom području); frazeologija kojjm se služe određeni književnici (Krležina frazeologija) itd.[15] Jasna Melviner donosi, po mojem osobnom mišljenju, najbolju i najednostavniju definicu frazeologije. Govori da je frazeologija dio znanosti o jeziku koji proučava frazeme. U tom smislu, termin frazeologija naziv je lingvističke discipline koja, u odnosu na druge, srodne lingvističke discipline, kao što su leksikologija, sintaksa i morfologija,

[13] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 84

[14] Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva A-O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 374

[15] Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002., str. 5

ima svoj vlastiti predmet i svoje specifične metode jezične analize i jezičnog opisa. Nadalje, Jasna Melvinger navodi da se frazeologijom također naziva i ukupnost frazema jednoga jezika ili određeni dio frazema jednoga jezika, kao što navodi i Fink-Arsovski. Iz svega toga proizlazi da je predmet proučavanja frazeologije posebna jezična jedinica – frazem. [16]

Frazeologija se kao samostalna disciplina počela razvijati polovicom prošloga stoljeća. Svoj je procvat doživjela prvo na području bivšeg Sovjetskog Saveza, no ubrzo se i u drugim slavenskim zemljama povećao interes za to područje pa su se u njima počeli objavljivati teorijski radovi vezani za frazeologiju pojedinih jezika, pri čemu su se često uspoređivali s drugim slavenskim i neslavenskim jezicima. Uskoro su frazeolozi pokazali velik interes i za frazeologiju te su počeli sastavljati jednojezične i višejezične frazeološke rječnike. [17]

U Hrvatskoj se interes za frazeologiju probudio početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, a prva osoba koja se u nekom hrvatskom stručnom časopisu osvrnula na tu temu je Antica Menac, profesorica ruskog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, proučavala je razlike između hrvatskog i ruskog jezika, njihovu sintasku, fonetiku i intonaciju, leksikologiju, frazeologiju i semantiku. Ona se smatra osnivačicom frazeologije kao znanstvene discipline u Hrvatskoj i utemeljiteljicom Zagrebačke frazeološke škole.[18]

[16] Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje Frazeologija), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984., str. 84

[17] Fink-Arsovski, Željka, Recenzija knjige: *Antica Menac: Hrvatska frazeologija*, u: Suvremena lingvistika, Vol. 64, No. 2, Prosinac 2007., str. 228

[18] Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007., str. 269

3. FRAZEOLOGIJA POŽEŠKOGA KRAJA

3.1 Osobitosti požeškoga govora i gramatike

Požeška je kotlina vrlo raznolika raznim govorima i naglascima riječi. Budući da je ovo područje kroz povijest naselilo vrlo mnogo stanovništva iz okolnih zemalja (Češke, Slovačke, Njemačke, Bosne i Hercegovine, Mađarske, Srbije), ne čudi što su sa sobom donijeli razne nove riječi koje su se udomaćile i više ih i ne osjećamo tuđima. Uz nove riječi, udomaćili su se i razni frazemi koje koristimo u svakodnevnoj komunikaciji, npr. *što na umu, to na drumu, čorba se zida vata, otjerati cara do duvara...*

Stjepan Ivšić govor je Požeške kotline svrstao u posavske govore. U posavskim se govorima mogu čuti četiri književna naglaska (kratkosilazni (kïša), dugosilazni (sûnce), kratkouzlazni (žèna) i dugouzlazni (sánjati)), zavinuti naglasak ili akut (prodãjem) i još neki koji se javljaju u pojedinim mjestima. Naglasak koji se bilježi znakom ˆ može se čuti na mjestu dugouzlaznoga naglaska, a obilježje mu je da je gotovo ravan, sličan kratkosilaznome, a nije tako odsječen. Govori da je posavski govor štokavski, a prema refleksu jata, podijelio ga je na ikavski, poluikavski i ekavski.

Još neke osobine osobine posavskih govora su:

- stezanje otvornika *ao* u *ō (kȍpō, rȅkō)*
- stezanjem *aha* u *a (grâ)*
- gubljenje otvornika u sredini i na kraju riječi (*plésat, tólko*)
- prelazak krajnjega *l* u *o* u glagolskih pridjeva radnih te u nekih imenica (*kȍpō, pȍsō)*
- gubljenje glasa *h* (*strâ)* ili njegova zamjena sa *v* ili *j* radi uklanjanja zijeva (*krȕva*) i sl. [19]

Lukežić navodi kako naselja smještena u Požeškoj kotlini svojim govornim osobinama pripadaju štokavskom narječju, odnosno slavonskom dijelektu. Ona također govori da je štokavsko narječje jedan od lingvističkih sustava koji su u razdoblju intenzivnih jezičnih mijena od kraja 6. do kraja 14. stoljeća razvili zasebne dijalekte iz skupina zapadnoga južnoslavenskoga dijalekta. Štokavsko je narječje izdanak zapadnoga ogranka dinarsko-raške skupine, koja se u

[19] Ivšić, Stjepan, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU, 196 i 197, Zagreb, 1913., str. 128

tom razdoblju pravcima i rezultatima razvoja udaljila od istočnoga ogranka dinarsko-raške skupine i približila primorskoj skupini i panonskoj skupini. [20]

Slavonski je dijalekt naziv za hrvatske staroštokavske govore smještene u slavonskoj Posavini, slavonskoj Podravini, u srednjem istočnom dijelu Slavonije, u hrvatskom dijelu Baranje te u nekim mjestima izvan granica Hrvatske (neka mjesta u sjeveroistočnoj Bosni, u zapadnobačkom Podunavlju u Srbiji te nekoliko mjesta uz Dravu i Mađarskoj). Slavonskim dijalektom, za koji se u narodu još kaže i "šokački", govore samo Hrvati.[21]

O turskim utjecajima na jezik govori Josip Matešić u svojoj knjizi *Govori požeškog kraja* i naglašava da su dolaskom Turaka u 16. stoljeću stanovnici požeškoga kraja poprimili nove jezične navike. Zabilježen je velik broj turcizama koji su se, među ostalim, našli i u toponimima (Dervišaga, Arslanovci). Krajem 17. stoljeća na područje Požeške kotline doseljava se bosansko stanovništvo i javljaju se jekavski i ijekavski govori, kao što navodi i Stjepan Sekereš u svojoj knjizi *Govor Požeške kotline*. U 18. i 19. stoljeću doseljavaju Hrvati iz Like, Gorskog Kotara i Hrvatskog Primorja, ali i iz drugih država (Češke, Slovačke, Njemačke i Mađarske). Za vrijeme i nakon domovinskog rata na ovo područje doseljava se i velik broj Hrvata iz Bosne i Hercegovine i manji broj Vojvođanskih Hrvata. Te su promjene utjecale i na razvoj govora, ali ne drastično.[22]

3.2 Frazeologija u narodu (usmena frazeologija)

Frazeologija naroda Požeštine zaista je raznolika i vrlo slikovita. Naime, budući da je područje požeškoga kraja naseljeno vrlo raznolikim stanovništvom, ima mnoštvo doseljenika iz okolnih zemelja (Bosna i Hercegovina, Srbija, Mađarska, Turska, Njemačka, Češka, Slovačka) i oni su svojim govorom utjecali na slikovitost i raznolikost frazeologije na tom području.

Proučavajući frazeologiju požeškoga kraja naišla sam na zaista velik broj frazema koji su se usadili u svakodnevni govor i doživljavamo ih kao domaće, npr. *obrat' bostan, turat' svoj nos u tuđu avliju, što na umu to na drumu*. Frazeologija se obogaćivala stranim utjecajima i oblikovala u današnji oblik koji se uvelike razlikuje od frazeologije prošloga stoljeća koja je obilovala frazemima sa sastavnicom raznih poslova na polju, strojeva, životinja, običaja i

[20] Iva, Lukežić, *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)*, Radovi Zavoda za slavesnku filologiju, 32, 1998., str 117

[21] Nemet-Kosijer, Andrijana, *Govor požeškoga kraja*, magistarski rad, Osijek, 2009., str. 7-8

[22] Matešić, Josip, *Govori požeškoga kraja*, u: Požega, Slavonska Požega, 1997., str 11

ondašnjeg načina života. Sve se to pod raznim utjecajima izgubilo, ali ponešto se ipak i danas koristi u svakodnevnom govoru, pogotovo u govoru starijih ljudi koji govore tečnom slavonskom ikavicom i spašavaju svoju djedovinu od zaborava.

Struktura frazema požeškoga kraja zaista je raznolika, a ja sam u rječniku navela samo dio frazeologije koja se u svakodnevnom govoru koristi u požeškom kraju, a velik dio je već zaboravljen ili se ne koristi i ne spominje.

Što se tiče strukture frazema, ona je raznolika pa tako nalazim frazeme u kojima je središnja riječ imenica, sastoje se od pridjeva i imenice i nazivaju se **imenički frazemi**, npr. *jaka žega, trudna duša, puno srce, slabija pamet*, zatim nalazim mnoštvo frazema kojima je središnja riječ glagol i oni su najbrojniji i nazivaju se **glagolski frazemi**, npr. *na'ran't' blago, nápāst' svinje, udahnut' kamenu dušu, ić' na mekotu, promućkat' glavu, ić' od Poncija do Pilata, pravit' se Tošo,* mnoštvo je i **priložnih frazema** kojima je središnja riječ imenica koja se nikad ne sklanja, ostaje u svom zadanom padežnom obliku, npr. *pregazit' šta k'o plitak potok, bit' od (prije) Marije Terezije, ni pet ni šest,* zatim **pridjevski frazemi** kojima je središnja riječ pridjev, npr. *pijan k'o letva, bli'd k'o krpa, ružan k'o lopov*.

Frazeologija obiluje i mnoštvom **sinonima,** npr. *dobit' šipak/dobit' figu, sveta Kata, sni'g za vrata/sveti Luka snigom fuka, stajat' (držat' se) k'o mila gera/stajat' (držat' se) k'o drvena Marija, bježat' od čega k'o vrag od tamjana/bježat' glavom bez obzira, pijan k'o letva, pijan k'o krispan***,** ali i **antonima,** npr. *jaka žega/ciča zima, debel k'o slon/vitak k'o jela, zločest k'o vrag/dobar k'o duša*.

Budući da je narod požeškoga kraja vrlo pobožan, mnoštvo frazema vezano je uz **svece** i njihove osobine pa tako ima frazema *sveta Kata - snig za vrata, sveti Luka snigom fuka, sveti Ilija se voza kolima, skupo k'o svetog Petra kajgana, imat' čega k'o sveti Franjo kapa, bit' ozbiljan k'o sveti Petar na Veliki petak*. Mnoštvo je frazema kojima je glavna sastavnica **Bog**, npr. *di je Bog rek'o "laku noć", Bog dao, Bog uzeo*, ali još više ih ima kojima je glavna sastvnica **vrag,** npr. *manit' se vraga, vrag ne da mira, momci su đavoli, zločest k'o vrag, bježat' od čega k'o vrag od tamjana*.

Nadalje, frazemima se često opisuju i **osjećaji i raspoloženje**, npr. *"Mog'o bi plakat", nanjušit' nešt, kuku lele, u batinu,* ali i **karakteri i osobine** ljudi, npr. *poletan k'o golub, imat' putra na glavi, turat' svoj nos u tuđu avliju, što na umu, to na drumu, kud svi Turci tud i mali Mujo, stajat' (držat' se) k'o mila Gera, biti ovak'i i onak'i, bit' marljiv k'o mrav, prijatelj k'o bratac, slabije pameti*.

Čim se spominje Slavonija i požeški kraj, znamo da ništa ne prolazi bez **hrane** pa tako imamo frazeme vezane uz to, npr. *gledat' k'o mačak u slaninu, grozd velik k'o kulen, a dug k'o kobasica, dobit' šipak, imat' putra na glavi, skupo k'o svetog Petra kajgana, čorba se zida 'vata*.

Mnoštvo je frazema vezano uz **poljoprivredu i stoku**, koji su nekad bili glavni izvor hrane i prihoda u ovom dijelu Lijepe naše, npr. *obrat' bostan, nápāst' svinje, na'ran't' blago, ić' s kravama, žito se talasa k'o more, ić' na mekotu, zaobadat'se k'o konj,* ali i **ostale životinje**, npr. *kihat' k'o zec, bit' mačji kašalj, pop krsti prasce, debel k'o slon*.

Požeški kraj obiluje zaista velikim brojem **narodnih poslovica**, neke od njih su: *Sva'ko mora poderat' svoje lude opanke!*, *Umiljato janje dv'e matere siše!*, *Joza me navoza!*, *Manje kirije, riđi milije!, Svaka sila za vremena!, Sto baba – kilavo dite!*.

RJEČNIK FRAZEMA KOJI SE KORISTE USMENO (U NARODU):

Frazeme ću svrstati s obzirom na sastavnicu i prema značenjskim poljima:

a) frazemi sa sastavnicom vremenskih prilika

- ***vjetar ide kroz kosti*** ("vrlo hladan vjetar puše")
- ***upek'o zvizdan***[23] ("velika vrućina oko podneva")
- ***jaka žega*** ("velika vrućina")
- ***ciča zima*** ("jako hladna zima")

b) frazemi sa sastavnicom životinje

- ***ne moć' imat' i ovce i novce*** ("ne možeš imati sve, izaberi jedno")
- ***doć' će cica na kolica*** ("kad nekom nešto zatreba, zatražit će")
- ***kihat' k'o zec*** ("kratko i tiho kihnuti")
- ***bit' mačji kašalj*** ("mala stvar; sitnica; nešto zanemarivo")[24]
- ***ponašat' se k'o guske u magli*** ili ***trčat' u nešto k'o guske u maglu*** ("glupo; nerazborito; nerazumno; bez poznavanja stvari; bez razmišljanja i sl.")
- ***netko ili nešto je trinaesto prase*** ("biti višak")
- ***pop krsti prasce*** ("svećenik nema pametnijeg posla")
- ***past' s konja na magarca*** ("doći s boljega na gore")
- ***zaobadat'***[25] ***se k'o konj*** ("početi nekontrolirano trčati ili skakati")
- ***debel k'o slon*** ("netko je jako debeo; predebeo")
- ***bit' slobodan k'o 'tica na grani*** ("biti potpuno slobodan; nesputan")
- ***nápāst' svinje*** ("odvesti svinje na pašu")
- ***na'ran't' blago*** ("nahraniti stoku")
- ***zabit' se u pos'o k'o crv u 'renov korijen*** ("uživjeti se u posao; dat se sav u posao")
- ***poletan k'o golub*** ("vrlo aktivan i pokretan")

[23] velika vrućina, pripeka, jako sunce: preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

[24] Menac, Antica, Fink-Arsovski, Željka i Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 109

[25] Konja kad bi napali obadovi, on bi počeo nekotrolirano trčati i skakati.

- ***čalaprdat' k'o stara papiga*** ("pričati gluposti; nepotrebne stvari")
- ***gledat' k'o mačak u slaninu*** ("pomamno gledati što")
- ***ić' s kravama*** ("voditi krave na pašnjak")

c) frazemi sa sastavnicom biljaka i prirode

- ***bit' vitka k'o jela*** ("jako mršava; izrazito mršava djevojka")
- ***bit' mala k'o zelena trava*** ("jako mala; niska")
- ***grozd velik k'o kulen, a dug k'o kobasica*** ("jako veliki grozd")
- ***dobit' šipak*** ("ne dobiti ništa; sinonim ovom frazemu je ***dobit' figu***)
- ***žito se talasa k'o more*** ("pšenica (žito) na vjetru podsjeća na talasanje mora")
- ***grane su obučene u lišajeve i mahovinu*** ("obrasle lišajevima i mahovinom")
- ***bit' mlad k'o rosa u podne*** ("star")
- ***kad na vrbi rođi grožđe*** ("nikada")
- ***ić' na mekotu***[26] ("ići raditi na zemlju; obrađivati zemlju")
- ***pregazit' šta k'o plitak potok*** ("bez problema; vrlo lako")
- ***obrat' bostan*** ("nadrapati; upasti u probleme")
- ***udahnut' kamenu dušu*** ("napraviti umjetninu od komada kamena")
- ***čisto k'o bi'li sni'g*** ("savršeno čisto; bez mane")
- ***potok suza*** ("mnogo suza")

d) frazemi sa sastavnicom ljudskoga tijela

- ***trudna duša*** ("umorna od rada")
- ***olovne i teške noge*** ("preumorne; teške poput olova")
- ***puno srce*** ("velika radost; sreća; zadovoljstvo")
- ***puca pogled*** ("daleko vidjeti; gledati na nešto daleko")
- ***desna ruka*** ("osoba u koju se najviše pouzdajemo")
- ***ić' od ruke*** ("odlično; bez greške")
- ***garavi brkovi*** ("crni; tamni")

[26] površinski sloj kultiviranog tla koji se obrađuje i gnoji, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1thWhA%3D

- ***parat' nosom oblake*** ("biti jako umišljen; vrlo umišljen")
- ***lupat' glavom o zid*** ("kajanje zbog nečega loše učinjenoga")
- ***ne moć' glavom kroz zid*** ("ne moći na silu nešto učiniti; ako ne ide, ne ide")
- ***kasno je kad vile upru u oči*** ("kasno je nešto poduzimati kada je nevolja vrlo blizu")
- ***imat' putra na glavi*** ("osjećati se djelomično krivim za što; biti umiješan u nešto loše; ne biti posve nedužan u čemu; biti kompromitiran; sudjelovati u sumnjivim poslovima")
- ***imat' glavu k'o kugluf*** ("jako okruglu")
- ***imat' noge k'o livče***[27] ("jako grbave")
- ***šta oči vide – ruke rade*** ("netko je vrlo sposoban i nadaren; sve što vidi može napraviti")
- ***stat' nekom' na žulj*** (povrijediti koga; razljutiti koga; zamjetiti se komu")
- ***imat' guzicu k'o krušna peć*** (veliki i široki bokovi")
- ***imat' usta k'o crkvena vrata*** ("imati velika usta")
- ***obisit' nos k'o puran*** ("uvrijediti se; naljutiti se")
- ***dić' ruke od čega*** ("odustati, napustiti neki posao ili radnju")
- ***li'va ruka, desni džep*** ("ukrasti, otuđiti nešto")
- ***pamet u glavu*** ("pazi što radiš; razmišljaj što radiš")
- ***zabubana glava u ponjavi***[28] ("čvrsto spavati")
- ***bacat' glavu na sve strane*** ("gledati na više strana")
- ***gorsko oko slavonskoga kraja*** ("Sovsko jezero")[29]
- ***turat' svoj nos u tuđu avliju***[30] ("gledati tuđa posla")
- ***doć' k pameti*** ("opametiti se; urazumiti se")
- ***što na umu, to na drumu*** ("reći sve što je na pameti")
- ***srce skoči u grlo*** ("jako se uplašiti; preplašiti se")
- ***bit' slab k'o prst*** ("jako mršav; izrazito mršav")
- ***dobit' batina više no što imaš kosa na glavi*** ("jako puno; previše")
- ***stavit' što u njedra*** ("prisloniti nešto na grudi; na prsa")
- ***noge se oduzet'*** ("šokirati se; nevjerica")
- ***krv šiklja u obraze*** ("zacrveniti se; zarumeniti se")
- ***promućkat' glavu*** ("razmisliti; promisliti")

---

[27] grbavi dio starih kola koji se nalazio na kotaču

[28] prostirač domaćeg tkanja izrađen od raznobojnih krpa, preuzeto s: http://hjp.novi liber.hr/index.php?show=search

[29] *Požeški narodni kalendar*, "Požeški list", Slavonska Požega 1990., str 80

[30] dvorište seoske kuće, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

- ***reći nekom što u brk*** ("izravno; licem u lice")

e) frazemi sa sastavnicom vlastitoga imena ili imena svetaca

- ***sveta Kata - snig za vrata*** ("oko blagdana svete Kate, 25. studenog, očekuje se prvi snijeg")
- ***sveti Luka snigom fuka*** (oko blagdana svetog Luke, 18. listopada, već se može očekivati snijeg")
- ***sveti Ilija se voza kolima*** ("jaka grmljavina, sveti Ilija upravlja gromovima, još se naziva Ilija Gromovnik")
- ***bit' k'o drljavi Đuro*** ("nesposoban; radi sve napola")
- ***kud svi Turci tud i mali Mujo*** ("povodljivost; ići za gomilom, za većinom")
- ***skupo k'o svetog Petra kajgana*** ("jako skupo; preskupo")
- ***imat' čega k'o sveti Franjo kapa*** ("previše; više no što je potrebno")
- ***stajat' (držat' se) k'o mila Gera*** ("ukočeno, nepomično stajati", sinonim ovom frazemu jest ***stajat' (držat' se) k'o drvena Marija***)
- ***bit' od (prije) Marije Terezije*** ("odavno; od prije mnogo vremena")
- ***bit' li'ni Pero*** ("biti lijen; beskoristan")
- ***bit' ozbiljan k'o sveti Petar na Veliki petak*** ("biti vrlo ozbiljan")
- ***ić' od Poncija do Pilata*** ("pričati o nečemu u detalje; naširoko")
- ***pravit' se Tošo*** ("praviti se da ne razumije; da ga se nešto ne tiče")
- ***zaostat' k'o did' Žujini brkovi***[31] ("jako zaostao; nazadan")

f) frazemi sa sastavnicom Boga i vraga

- ***di je Bog rek'o ''laku noć''*** ("daleko, zabačeno selo ili mjesto")
- ***manit' se vraga*** ("ostaviti se nevolje; problema")
- ***Bog dao, Bog uzeo*** ("ako si nešto dobio nezasluženo, vrlo lako to možeš izgubiti")
- ***vrag ne da mira*** ("nešto koga tjera u napast")
- ***momci su đavoli*** ("loši; nevaljali")
- ***bit' pun đavla*** ("loš; zločest; nevaljao")

[31] Djed Žuja je bio u Prvom svjetskom ratu i sukao brkove kakve je nosila Austro-Ugarska vojska.

- ***bježat' od čega k'o vrag od tamjana*** ("bježati brzo, bez razmišljanja; sinonim ovom frazemu je ***bježat' glavom bez obzira''***)
- ***zločest k'o vrag*** ("jako zločest")
- ***izvodit' vragolije*** ("biti zločest; raditi što ne valja")

g) frazemi iz značenjskog polja ljudskih osobina i fizičkog izgleda

- ***biti ovak'i i onak'i*** ("govoriti o nekom da je loš; tračati nekoga")
- ***ne bit' uračunljiv*** ("retardiran; psihički bolestan")
- ***bit' jogunast*** ("loš; nevaljao")
- ***bit' marljiv k'o mrav*** ("jako vrijedan; radišan")
- ***izdangubit' dan*** ("potrošiti vrijeme uzalud")
- ***bistar k'o šćava***[32] ("tulav, manje pametan")
- ***prijatelj k'o bratac*** ("jako dobar prijatelj; onaj u kog se možeš pouzdati")
- ***glup k'o noć*** ("jako glup; izrazito glup")
- ***slabije pameti*** ("biti malo tulav; ne baš pametan")
- ***'ko čeka, taj i dočeka*** ("važno je biti strpljiv", sinonim ovom frazemu jest ***strpljen – spašen***)
- ***imat' nekoga pofajn***[33] (debeo je; ima previše kilograma")
- ***debel k'o klada*** ("jako debeo; vrlo debeo")
- ***bit' lipo opravna*** ("debela je")
- ***ružan k'o lopov*** ("jako ružan; vrlo ružan")
- ***bit' nizak k'o patuljak*** ("jako nizak; prenizak")
- ***nakanjivat' se k'o gladan srat'*** ("jako sporo; presporo")
- ***bit' peti točak na kolima*** ("biti višak")
- ***mic po mic*** ("izrazito sporo; presporo")
- ***dobar k'o duša*** ("jako dobar; vrlo dobar")
- ***pit' ili jest' k'o rupa bez dna ili k'o poderana vrića*** ("previše; više no što je potrebno ili moguće")
- ***nekoga pošteno ''oprat'''*** ("nekoga dobro izgrditi")
- ***poć' za rukom*** ("uspjeti; nešto uspješno uraditi")

[32] napoj (hrana) za svinje

[33] vrlo, veoma, puno, jako, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

- ***bit' zaguljen*** ("biti loš, problematičan čovjek ili posao, ovisi na što se odnosi")
- ***''Mog'o bi plakat'!''*** ("izraz za veliku tugu ili razočaranje")
- ***opremat' se*** ("spremati se; uređivati se")
- ***cura je blekača*** ("blesava; bezobrazna")
- ***bli'd k'o krpa*** ("jako blijed; preblijed")
- ***prevalit' krivicu na nekoga*** ("nekoga lažno optužiti za nešto što sami napravimo")
- ***pravit' marifetluke*** ("raditi gluposti; razne nepodopštine")
- ***štirkat' se*** ("praviti se važan; bolji od drugih")
- ***imat' šećer*** ("imati dijabetes; bolest")
- ***ić' ofirat'*** ("ići u zavođenje; mladić i djevojka se zavode")

h) frazemi sa sastavnicom toponima i hidronima

- ***i mirna Bosna*** ("gotovo; riješeno; u redu; stvar je svršena")
- ***bit' fin k'o da je iz Finske*** ("praviti se jako fin; kulturan; uljudan")
- ***bit' dužan k'o Grčka*** ("dužan svima; pun dugova; prezadužen")
- ***kog' briga što Mađarska mora nema*** ("ne mari tko za što; ne brine tuđe brige")
- ***bit' iz Tunguzije*** ("biti iz dalekog, zabitog mjesta; biti izdaleka")
- ***svi'tliti k'o u Betlehemu*** ("biti jako osvijetljeno")
- ***bit' spreman za Popovaču*** ("netko je lud; biti lud")
- ***još puno vode triba Orljavom proteć'*** ("treba još mnogo vremena proći")
- ***k'o da je s Marsa pao*** ("netko je zbunjen; začuđen; ne snalazi se u čemu")

i) frazemi sa sastavnicom različitih predmeta i stvari

- ***nanjušit' nešt'*** ("predosjećati nešto")
- ***novci kapaju*** ("dobiti novac")
- ***odni't gaće na štapu*** (materijalno propasti; izgubiti svu imovinu; osiromašiti)
- ***bacit' iza vrata*** ("baciti što")
- ***nešt' je alvatno*** ("veliko; ogromno")
- ***pleše kaiš[34] po kome*** ("nekoga tući remenom")
- ***imat' brdo posla*** ("jako puno; previše")

[34] remen, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

- ***dok kažeš keks*** ("odmah; brzo")

- ***kol'ko para, tol'ko muzike*** ("koliko čega daš, uložiš, toliko ćeš dobiti natrag")

- ***bit' suvo zlato*** ("jako vrijedno")

- ***lupat' k'o sinđir[35] po lojtri*** ("pričati gluposti, besmislice; sinonim za ovaj frazem je ***lupat' praznu slamu***")

- ***pomiješat' (pobrkat') lončiće*** ("zbuniti se; pomiješati stvari (činjenice); krivo prosuditi")

- ***pijan k'o krispan***[36] ("prepijan; jako pijan; sinonimi ovom frazemu su ***okitit' se k'o krispan*** i ***pijan k'o letva*** ")

- ***čorba se zida 'vata*** (""temelj je najbitniji; sve se nadograđuje na temelj, ako je on loš, sve ostalo propada")

- ***dot'erat' cara do duvara[37]*** ("dovršiti posao")

- ***onjuškat' se za bolje*** ("naći nešto bolje")

- ***iz opanaka u cipele*** ("praviti se boljim no što jesi; biti seljak, a pretvarati se da si građanin")

- ***lupat' k'o otvoreni šalufi[38]*** ("pričati besmislice; gluposti")

- ***ić' u krpe*** ("poći na spavanje")

- ***bacit' nekom' bibera*** ("zaintrigirati mu maštu")

- ***odrvenit' k'o opanak*** ("postati tvrdo i žilavo")

- ***ravan k'o svi'ća*** ("vrlo ravan; posve ravan")

- ***svakak'a čudesa*** ("razni zanimljivi predmeti i stvari")

j) frazemi s raznim sastvnicama

- ***nekog' je pojela noć*** ("nestao je bez traga")

- ***krenut' na škole*** ("visoko se školovati; poći na fakultet")

- ***uzet' šta zdravo za gotovo*** ("lakovjerno prihvatiti; biti lakovjeran u čemu")

- ***osvanut' nešto negdje*** ("nenadano se pojaviti")

- ***Mo'š mislit!*** ("ne; nije")

- ***na to se mo'š popišat'*** ("ništa ne vrijedi; bezvrijedno")

---

[35] lanac

[36] božićno drvce; bor

[37] zid, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

[38] žaluzine; grilje, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

- ***sva'ko svoju politiku t'era*** ("nemar za tuđe mišljenje; sebičnost; nepoštivanje drugoga")
- ***bit' na feriju*** ("školski praznici")
- ***ni pet ni šest*** ("odmah; bez razmišljanja")
- ***bit' na podišku*** ("na odlasku; na podizanju sa stolice")
- ***vatreno krštenje*** ("prva borba; prvo sudjelovanje u čemu; prvi susret s čim")
- ***more bit*** ("moguće je")
- ***u batinu*** ("žao mi je; šteta; izraz žaljenja")
- ***kuku lele*** ("jao; bit će nezgodno; izraz zabrinusti")
- ***završit' osmoljetku*** ("osam razreda osnovne škole")
- ***nema mile lale*** ("puno razmišljanja; predomišljanja")
- ***ori pisma*** ("glasno pjevanje; veselo pjevanje")
- ***kuvat' mutnu čorbu*** ("baviti se sumnjivim poslovima")
- ***pisma dira u dno srca*** ("jako rastužuje")
- ***stat' k'o ukopan*** ("nepomično")
- ***zdravlje dobro služi*** ("biti zdrav")
- ***'odat vamo-tamo*** ("svagdje hodati; mnogo hodati")
- ***upast' u sos*** ("doći u nevolju", sinonim ovom frazemu je ***ususiti se***)
- ***potonut' sve lađe*** ("izgubiti svaku nadu")
- ***divanit' nit' seb' ni svom*** ("pričati besmisleno; nepovezano")
- ***pravit' gužvu*** ("biti u gomili ljudi")
- ***sjedite k'o dripci*** ("kao ludi; kao da vas se to ne tiče")
- ***sva'ko ide seb'*** ("svatko ide svojoj kući")
- ***past' s neba*** ("dobiti nešto nezasluženo; poklonjeno")

k) poslovice i krilatice

- ***Sva'ko mora poderat' svoje lude opanke!*** ("svatko mora sam proživjeti svoje dane u mladosti; sam pogriješiti i na svojim greškama učiti")
- ***Poklonjenom konju se ne gleda u zube!*** ("kad nešto dobiješ na poklon, ne očekuj da je jako vrijedno i kvalitetno")
- ***Umiljato janje dv'e matere siše!*** ("netko je umiljat i glumi dobrotu i tako iskorištava sve oko sebe")
- ***Joza me navoza!*** ("prevario me netko (ne mora se zvati Joza)")

- ***Kad šutiš – budeš pametniji!*** ("bolje šutjeti nego reći nešto glupo i nerazborito; sinonim za poslovicu ***Šutnja je zlato***!")
- ***Od šale vrag napravi nevolju!*** ("često se šala može obistiniti; može nešto poći po zlu")
- ***Živi bili pa vidili!*** ("sve će se vidjeti s vremenom")
- ***Manje kirije, riđi[39] milije!*** ("što manje posla, to bolje")
- ***Tko s djecom liježe, popišan se budi!*** ("tko ima posla s nekim tko nije dorastao nekom poslu, može očekivati samo loše")
- ***Trla baba lan da joj prođe dan!*** ("raditi nešto beskorisno samo da prođe vrijeme")
- ***Birač dobije otirač!*** ("tko puno bira, uglavnom ostane bez ičega")
- ***Svaka sila za vremena!*** ("ne možeš dugo tjerati silu; inat, takvom čemu brzo dođe kraj")
- ***Sveta Luca krmke tuca!*** ("oko blagdana svete Lucije 13.12. obično se obavljaju svinjokolje")
- ***Nema 'tice do prasice!*** ("nema životinje ni hrane do prasetine; svinjetine")
- ***Masti se, 'ko zna kad ćeš opet!*** ("meso se nekad jelo rijetko pa se hedonističko uživalo u njemu o velikim svecima i na svinjokoljama")
- ***Sto baba – kilavo dite!*** ("ako previše ljudi daje svoje mišljenje o nečemu, to nešto neće ispasti dobro")
- ***Našla krpa zakrpu***! ("svatko nađe svog para; ono što ga nadopunjuje; sinonim za ovaj frazem je ***Naš'o lonac poklopac!***")
- ***Nema kruva bez motike!*** ("nema rezultata bez rada")
- ***Prošla baba s kolačima!*** ("prošla je prilika za nešto; propuštena prilika")
- ***Nekom opanci, nekom obojci!*** ("jedan odnosi sve, a drugi ništa")
- ***Di ti puno obećavaju, malu torbu ponesi!*** ("ne treba očekivati previše tamo gdje ti se obećaju velike stvari")
- ***Ni luk jeo ni luk miris'o!*** ("ne imati veze s nečime")
- ***crveno veče – kiše biti neće*** ("ako je navečer nebo crveno, sutra neće padati kiša")
- ***plavetna zora – kiše biti mora*** ("ako je ujutro nebo plavetno, padat će kiša toga dana")
- ***Za prolivenim mlikom se ne plače***! ("nema kajanja za nešto već učinjeno; nema povratka")
- ***Čizma glavu čuva, a šubara[40] kvari!*** ("za zdravlje je važnije da noge budu suhe i utopljene, nego glava pokrivena")

---

[39] konj riđan

[40] kapa od kože s dlakom i runom; kapa od krzna, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

3.3 Frazeologija u književnom djelu *Iz ambara sjećanja i divana* Dragutina Pavličevića

Dragutin Pavličević poznati je Pleterničanin koji je ostavio traga u mnogim dijelovima javnog života. Iako nije rođeni Pleteničanin, ovaj kraj, ljudi i običaji toliko su ga osvojili i postali mu nepresušan izvor inspiracije za nekoliko knjiga koje je napisao o Pleternici i zgodama iz djetinjstva iz pedesetih godina 20. stoljeća.

Pavličević je rođen u Luci Krmpotskoj blizu Novog Vinodolskog 15. siječnja 1932. godine. Otac Marko bio je zidar koji je većinom radio izvan mjesta stanovanja, a majka Marija bila je kućanica i žena koja je preuzela ulogu i oca i majke, budući da je većinom bila sama s djecom. Imao je i dva brata koji su kao djeca umrli i on je ostao jedino dijete u obitelji Pavličević. Iako mnogo siromašna obitelj, Dragutinu je omogućeno visoko školovanje, što je za ono doba bila rijetkost. Osnovnu školu završio je u Pleternici, zatim prva četiri razreda Gimnazije u Požegi (današnji 5., 6., 7. i 8. razred) i Tehničku srednju školu u Zagrebu. U požeškoj Gimnaziji položio je veliku i malu maturu, a nakon toga studirao hrvatski jezik i povijest na trogodišnjoj Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu, gdje je i diplomirao 1956. godine. U Beogradu je izvanredno diplomirao povijest 1964., magistrirao 1970. i doktorirao 1976. godine u Zagrebu na Filozofskom fakultetu. Za vrijeme studija bio je aktivan u literarnom radu, čak je bio i član uredništva *Studentskog lista* i predsjednik Literarnog kluba studenata Zagrebačkog sveučilišta. Kao nastavnik i ravnatelj (direktor) radio je u Osnovnoj školi fra Kaje Adžića u Pleternici, predavao povijest na Pedagoškoj akademiji u Petrinji, bio je znanstvenik na Institutu za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Jedan je od utemeljitelja Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar i tu je radio kao znastveni savjetnik do mirovine 2002. godine. Bio je djelatan u osnivanju Hrvatskih studija gdje je do 2009. godine predavao povijest. Danas živi u Zagrebu sa suprugom Alicom, nastavnicom.[41]

Osim znanošću, bavio se novinarstvom i publicistikom u *Vijesniku, Požeškom listu, Školskim novinama* itd. i pisanjem udžbenika iz povijesti. Objavio je oko 650 bibliografskih jedinica, 130 izvornih studija i 20-ak knjiga i udžbenika. Glavna znanstvena djela su mu: *Povijest Hrvatske* u 4 izdanja i prijevod na poljski, *Narodni pokret 1883. u Hrvatskoj, Moravski Hrvati, Kućne obiteljske zadruge I. i II.* u dva izdanja te opsežna monografija *Hrvati i istočno pitanje.*

[41] Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz ambara sjećanja i divana*, ITG, Zagreb – Pleternica, 2007., str. 293-297

Uz noviju hrvatsku povijest bavio se i poviješću hrvatskih Bunjevaca, poviješću Slavonije i poglavito Požeštine, zatim Moslavine, Banovine, Hrvatskog zagorja i Hrvatskog primorja. Čitav se život bavio zavičajnom poviješću Pleternice i Požege, a knjige vezane uz Požeštinu su: *Na vratima požeške doline* (1961.), Iz *ambara sjećanja i divana* (2007.), pjesme *Jablani kraj Orljave* (2011.), kapitalno djelo *Grad Pleternica* (2010.), zatim *NK Slavija i nogomet u Pleternici*, a svoj pleternički opus završava knjigom *Iz didove torbe* (2012.)[42]

Knjiga *Iz ambara sjećanja i divana* govori o autorovu djetinjstvu i mladosti sredinom 20. stoljeća. U početku govori o Primorju i tamošnjem životu, zatim se nastavlja u Blacku, malom selu nedaleko od Pleternice kamo su on i majka "trbuhom za kruhom" došli dok je Dragutin bio dijete. Zatim selidba u Pleternicu i nastavak školovanja u Požegi i Zagrebu. Autor navodi ovako: *To je knjiga o meni, mojim uspomenama i sjećanjima na stotine Pleterničana, Požežana i drugih kojih uglavnom više nema na životu. Ona je i svjedočanstvo o jednom prohujalom vremenu rata i poraća, o načinu života kojeg više nema, o zaboravljanim običajima i navikama, o riječima i govoru koji danas ne možemo čuti ni u najstarijih stanovnika ovog dijela Požeštine*.[43]

U nastavku ću detaljno opisati frazeologiju jednoga domaćega pisca koji je ostavio detaljan opis života u Pleternici i okolici koji dočarava s mnoštvom "domaćih" izraza i riječi. Da bi opis ondašnjeg života u malom slavonskom mjestu bio što "življi" i dočaraniji, autor se koristi zaista mnoštvom frazema i frazeoloških izraza bez kojih bi djelo bilo znatno siromašnije i "praznije". Autor je korištenjem frezeoloških izraza sačuvao od zaborava velik dio svoje nematerijalne djedovine koja je u nestajanju zbog raznih vanjskih utjecaja.

Knjiga je podijeljena u vremenskom i prostornom slijedu na 7 poglavlja, u svakom više priča, ukupno 131.

Tematika ove knjige prvenstveno je svakodnevni život pleterničkoga kraja i seljaka (Pleternica tada nije bila grad, status grada dobila je 1997. godine) viđen očima dječaka lacmana (Primorca) iz siromašne, ali vrlo vrijedne i pobožne obitelji. Stil je vrlo jednostavan i čitak, ali kako autor navodi, nije se uvijek mogao oduprijeti znanstvenoj noti jer se čitav život bavio stručnim i znanstvenim radovima. Događaji i ljudi nisu izmišljeni, nego napisani po sjećanju i pričama.

Knjiga obiluje rečenicma sa slavonskom ikavicom koju autor koristi ne bi li dočarao vrijeme kojeg više nema. Od posuđenica koristi se raznim turcizmima i germanizmima koje smo

[42] Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz didove torbe,,* ITG, Pleternica, 2012., str. 293

[43] Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz didove torbe,,* ITG, Pleternica, 2012., str. 7

stoljećima usađivali u naš svakodnevni govor pod utjecajem političkih zbivanja i migracija stanovništva. Autor, nadalje, koristi i brojne lokalizme i arhaizme, tj. mjesne pleterničke riječi (*tulav, dublek*...), ali i stare izraze kojih danas pod utjecajem škole, tiska, radija i televizije više nema u svakodnevnom govoru.[44]

Pri proučavanju frazeologije Dragutina Pavličevića naišla sam na velik broj frazema, poslovica i slično. Većinu sam ih izdvojila u rječniku s obzirom na sastavnicu, što u nekim slučajevima nije bilo jednostavno odrediti. Frazeologija je širokoga spektra i autor se služi njome upravo da dočara neko minulo vrijeme za koje su bili specifični upravo pojedini frazemi, npr. *švapske riči, zlaćana pšenica, ostati u reštu, ćorava čorba, ministrantsko ruvo*. Knjiga obiluje i raznim poslovicama i krilaticama kao što su: *Ne traži kruha nad pogačom!, Dobro došli dragi gosti, u Hrvata se ne posti!*, a autor je poslovicom pokušao sažeti poruku ili pokudu ili kao zaključak pojedine situacije ili radnje iz djetinjstva, npr. ...rekli bi stari Latini: *Tjerati vuka, a istjerati lisicu. Ta lisica ili vuk nisam bio ja nego Bajo Štivin (Ivo Tomić), njihov bliski susjed, također iz ugledne obrtničke obitelji spomenutoga Mate mesara*.

Čitajući knjigu naišla sam na mnoštvo frazema različite strukture. Tako imamo frazeme u kojima je središnja riječ imenica i uglavnom se sastoje od pridjeva i imenice, to su **imenički frazemi**, npr. *mirna Bosna, švapske riči, bablje ljeto, zlaćana pšenica, duhovno mliko, škrinjice znanja, ćorava čorba*, zatim nailazim na mnoštvo frazema kojima je središnja riječ glagol, to su **glagolski frazemi**, npr. *poći za rukom, poremetiti se umom, zalipiti stotku, prodavati maglu, spasiti glavu*, zatim **pridjevski frazemi** kojima je središnja riječ pridjev, npr. *lip i rumen kao vino, jak i dugovičan kao maslina, lip k'o mladi popić, visok do neba* i mnoštvo **priložnih frazema** kojima je središnja riječ imenica koja se nikad ne sklanja, ostaje u svom zadanom padežnom obliku, npr. *kad je Bog po svitu odo, dim je gust da se može sikirom sići, hoću-neću*.

Što se tiče utjecaja **narodne frazeologije** na Pavličevićev stil pisanja ona je vrlo izražena u poslovicama i narodnim pjesmama koje autor koristi kako bi spojio narodno i onodobno suvremeno, tako npr. koristi narodne poslovice i pjesme u naslovima svojih priča: *Ne traži kruha nad pogaču!, Mlad se vojnik u boj sprema..., Budi se istok i zapad*, ali i u tekstu kada si "pomaže" poslovicama da dočara i opiše pojedine situacije i odnose u društvu i narodu, npr. *Kakvo drvo – takav klin, kakav otac – takav sin!* Utjecaja narodne frazeologije nalazim u sintagmama koje se uglavnom sastoje od pridjeva i imenice i potječu iz naroda, npr. *mirna Bosna, zlaćana pšenica, duhovno mliko, Slavonska Atena, Zlatna dolina*.

[44] Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz didove torbe,*, ITG, Pleternica, 2012., str. 7-9

Autor se služio i mnoštvom frazemskih inačica koje imaju isto ili slično značenje (**sinonimi**) pa na tom polju pronalazim: *Slavonska Atena/metropola Požeštine (Požega), treća sreća/treći put i Bog pomaže, trinaesto prase/devete peći zjalo, poput Sizifa/sizifovski pokušaji, spominjati sve po spisku/opsovati sve svece, potrčati da te noge nose/potrčati poput vjetra*, ali se služio i frazemskim inačicama koje imaju suprotno značenje (**antonimi)**, npr. *gradski svit/slipci i siromasi/seljo.*

Zatim se koristi frazemima kada opisuje razne **osjećaje**, npr. *crven ili ljut poput najveće feferonke, rasplakati se k'o dica, planuti k'o vatra, voljeti i štititi ljudska bića kao sebe ili Boga*, zatim opisuje **siromaštvo** svoje obitelji frazemima poput *slipac, došlje ili dotepenci, ćorava čorba, biljeg bijede u bogatoj Slavoniji, ići trbuhom za kruhom, ne imati ni ruva ni kruva*.

Budući da je Slavonija bila izrazito bogat kraj, bogat **životinjama i ratarskim kulturama** o kojima je njegova obitelj ovisila i od kojih je živjela, autor ih je često koristio u svojoj frazeologiji, npr. *guščji marš, krila poput vrabaca, zlaćana pšenica, zaboravila krava kad je junica bila, crna ovca, bas truba kao baglić sijena, trinaesto prase, jesti koprive kao mlade guske, tući Ruse kao volove u kupusu, provući se kao kuja kroz plot*, a voljenu rijeku **Orljavu** često spominje i opisuje razne zgode o njoj i ljetnim kupanjima s pleterničkim društvom, a spominje je i u raznim frazemskim oblicima: *zelenooka ljepotica, pijana Orljava, sunce oboji vodu u stotinu šara, slap bio mala Niagara*. Frazemima se koristio i pri opisu i spomenu raznih **sela** u okolici Pleternice, Pleternici i Požegi: *Požeški drum, Orljavica (selo Kuzmica), zaprašiti put Viškovaca, smjestiti se na vr' sela, Slavonska Atena, metropola Požeštine, Zlatna dolina*.

Česti su frazemski oblici u kojima autor, kao veliki vjernik i katolik, spominje **Boga**, npr. kao *Božja kazna, Bog bi ga znao, voljeti nekoga kao Boga kojem je služio,treći put i Bog pomaže, uradio dragi Bog, kad je Bog po svitu odo*, ali spominje i njegovu suprotnost, **vraga**: *vrag odnio šalu, vrag ne spava, rat je veliki vražji rep*, od toga frazeme *vrag odnio šalu* i *vrag ne spava* koristi u nekoliko navrata.

Iz prikazane frazeologije Dragutina Pavličevića možemo zaključiti da je pisao o svakodnevnim situacijama, ljudima iz pleterničkog kraja i okolice, o običnim ljudima bez visokog školovanja koji govore tipičnom slavonskom ikavicom. Autor nije pokušao pisati književnim jezikom, nego je namjerno koristio razgovorni jezik jednoga doba i jednoga tipičnog slavonskog seljaka.

Pavličević je dao velik doprinos povijesti pleterničkoga kraja ovom knjigom i spriječio od zaborava mnoge uspomene, osobe, događaje lijepe i ružne, jezik i govor tadašnjeg slavonskog seljaka.

RJEČNIK FRAZEMA DRAGUTINA PAVLIČEVIĆA U KNJIZI *IZ AMBARA SJEĆANJA I DIVANA*

Rječnik frazema u knjizi *Iz ambara sjećanja i divana* navest ću s obzirom na sastavnicu. Svi su navodi prema: Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz ambara sjećanja i divana*, ITG, Zagreb – Pleternica, 2007.

a) Frazemi sa sastavnicom dijelova tijela:

- ***ići trbuhom za kruhom*** ("ići za hranom; za boljim životom")

"...kad se sve više iz Primorja odlazilo *trbuhom za kruhom* u Slavoniju..."

"...kad smo mama i ja krenuli u Slavoniju, kao i mnogi moji zemljaci, *trbuhom za kruhom*..."

- ***ne poći za rukom*** ("neuspješan pokušaj")

"...ali im to obično *ne bi polazilo za rukom*..."

- ***kao dobra duša*** ("lijepo; blago")

"...miriši *ko dobra duša* i liči sve bolesti..."

- ***od srca dati*** ("nesebično; iskreno")

"...najviše u životu dobiva onaj koji rado i *od srca daje* drugima..."

- ***slušati velikim ušima*** ("pozorno slušati")

"...a ja bih *slušao velikim ušima*, upijao i uživao..."

- ***spasiti glavu*** ("spasiti život")

"Svi su gurači poskakali u stranu *da spase glave*..."

"...svi smo više razmišljali kako *spasiti glavu*."

- ***izgubiti glavu*** ("izgubiti život; poginuti")

"Begaj, da ne *izgubiš uludo glavu* ko onaj Švabo!"

- ***poremetiti se umom*** ("izgubiti zdrav razum")

"Ostala je poslije smrti dida Jure sama i nešto se *poremetila umom*."

- ***biti bliži oku*** ("biti u blizini")

"Počet ću s onima koji su mi *bili bliži oku*, mome kvartiru..."

- ***dati oduška duši*** ("opustiti se; prepustiti se trenutku")

"...nego je samo po koji put *dao oduška svojoj slavonskoj duši*."

- ***hodati na tri noge*** ("hodati uz pomoć štapa")

"Vraćajući se kući *na tri noge*, onom je trećom, tj. štapom, razbio sve usputne prozore."

- ***pretvoriti se u uho*** ("pozorno slušati")

"Tada sam *se pretvorio u uho*, slušao, pamtio i slušajući proširivao te priče."

- ***proći prstom ispred nosa*** ("zadirkivati; gnjaviti")

"Uskoro mi je malo đaka moglo *proći "prstom ispred nosa"*, a da zato me snose posljedice."

- ***u dječačkim očima*** ("iz perspektive jednog dječaka")

"...bio je *u mojim dječačkim očima* visok do neba"

- ***trčati kao da te noge nose*** ("vrlo brzo trčati")

"On je *potrčao što ga noge nose,* a ja za njim!"

- ***nositi opasnosti na leđima*** ("biti u opasnim situacijama")

"...svi mi koji smo godinama *nosili* slične objede i *opasnosti na leđima*, možemo mu oprostiti..."

- ***pasti s nogu*** ("jako se umoriti; ne imati snage hodati od umora")

"Mama i ja smo *pali s nogu*..."

- ***platiti majstorske ruke*** ("platiti radnicima (majstorima) za posao koji su učinili")

"...*platiti majstorske ruke* zidaru i tesaru."

- ***plameni jezici*** ("vatra")

"...a drugi po razaranju i *brojnim plamenim* jezicima koji su se dizali u središtu mjesta."

- ***srce udara kao njemačka strojnica*** ("ubrzano i glasno")

"Vratio sam se sav znojan, uplašen, *srce mi je udaralo kao njemačka strojnica*."

- ***melem na otvorenu ranu*** ("utjeha u nevolji")

"...posebice majke koje su na ovim našim prostorima izgubile u ratnom i poratnom vihoru svoje sinove i muževe bilo *melem na otvorenu ranu*."

b) <u>Frazemi sa sastavnicom prirode</u>

- ***kao od kamena odvaljen*** ("nabijen, kršan čovjek")

"...čovjek omalena rasta, ali nabijen, *kao od kamena odvaljen*..."

- ***zlaćana pšenica*** ("zrela pšenica boje slične zlatu")

"...Ponad tebe vinove gorice
Kraj Orljave *zlaćane pšenice*."

"I negdje usred njive *zlaćane pšenice*..."

- ***jablani kao stražari*** ("čuvari")

"I na tom suncopadu opet su se kočila četiri jablana, *kao četiri stražara* rumenog zapadnog neba."

- ***rumeno nebo*** ("nebo crvenkaste boje")

""I na tom suncopadu opet su se kočila četiri jablana, kao četiri stražara *rumenog zapadnog neba*."

- ***potrčati poput vjetra*** ("vrlo brzo trčati")

"Kad bismo prolazili pored groblja, poglavito u sumrak, *potrčali bismo poput vjetra*."

"Potračao sam kao vjetar, usput pobrao neku granu..."

- ***prodavati maglu*** ("varati; obmanjivati; davati lažna obećanja")

"...a Zlatko je ponajbolje *prodavao maglu*."

- ***biti kao baglić sijena*** ("velik; širok; debeo")

"...a najteže je bilo sviraču bas trube koja je prema njemu izgledala *kao baglić sijena*."

- ***snig priko kolina*** ("duboki snijeg")

"...u zimi kad je *snig bio priko kolina*..."

- ***visok do neba*** ("vrlo visok")

"...bio je u mojim dječačkim očima *visok do neba*."

- ***stanjiti se poput ljeskova pruta*** ("jako smršavjeti; biti jako mršav")

"Menze su bile vrlo loše, a ja se *stanjio poput ljeskova pruta*."

- ***planuti k'o vatra*** ("jako se razljutiti; razbijesniti")

"Taki smo ti mi Pavličevići, u bisu *planemo ko varta*..."

- **žuta zemlja** ("ilovača (vrsta zemlje)")

"Gledali smo kako oni to rade i odlučili da jednom uvečer i mi dignemo u zrak *žutu zemlju* na početku Smrika..."

- ***čuvati nešto kao malo vode na dlanu*** ("pomno; pažljivo")

"Držao me je stoga *kao malo vode na dlanu*."

- ***sunce oboji vodu u stotinu šara*** ("odsjaj sunca na vodi")

"...poglavito kad Orljava nabuja ili kad *sunce oboji vodu u stotinu šara*."

- ***trud pada u vodu*** ("uzaludan je sav trud; sve je propalo")

"bojao se otac da će nam sav *trud pasti u vodu*..."

- ***bubi-krošnje*** ("stablo koje ima okruglu krošnju")

"Imale su okrugle, gotovo *bubi-krošnje*, a cvale su u bijelim i ljubičastim cvjetovima."

- ***dogurati svoj životni kamen*** ("doći do kraja života")

"I kad je poput Sizifa ipak *dogurao svoj životni kamen*, svoju novu crkvu sv. Nikole na brdo, te kad je na njenim ruševinama zasnovao novo prošteništе Gospe od Suze..."

- ***tuča kao orah*** ("komadi leda veličine oraha")

"...ona je donijela veliki žestoki pljusak pa i *tuču veličine oraja*."

c) <u>Frazemi sa sastavnicom hrane i pića</u>

- ***lip i rumen kao vino*** ("crven u licu")

"...objasnile su materi da budem *lip i rumen kao vino*..."

- ***jak i dugovičan kao maslina*** ("želje za dugim i zdravim životom")

"...ali i da budem *jak i dugovičan kao maslina* i njeno sveto ulje..."

- ***zlatne jabuke / malo sunce*** ("naranče")

"Zvao sam ih *zlatnim jabukama* ili *malim suncem,* tako su mi izgledale."

- ***roditi k'o gljive poslije kiše*** ("obilno roditi neka poljoprivredna kultura")

"kad je on rekao kako mu je krumpir te godine *rodio k'o gljive poslije obilnih kiša*..."

- ***duhovno mliko*** ("dio nečega; okoristiti se nečim")

"Borio sam se otada svim raspoloživim sredstvima da i ja dobijem svoje *''duhovno mliko''*...

- ***''ćorava čorba''*** ("juha bez mesa i drugih dodataka; bistra juha")

"Meso se jede samo nedjeljom, i šnicli su bili samo od krumpira, a uobičajena je bila i *''ćorava čorba''* uz malo masti."

- ***jesti koprive kao mlade guske*** ("jesti siromašno i jeftino")

"Reći će da smo gladni Primorci i da *jedemo koprive kao mlade guske*."

- ***sočne kupine*** ("ukusne i slatke kupine pune soka")

"Znao sam svaki grm, mjesta gdje rastu *sočne kupine*, šumske jagode..."

- ***šumske jagode*** ("jagode koje rastu u šumi; sitnije su i drugačijeg okusa od običnih jagoda")

"Znao sam svaki grm, mjesta gdje rastu sočne kupine, *šumske jagode*..."

- ***staviti nekome soli na rep*** ("uzalud pokušati uhvatiti nekoga tko je izvan dohvata, uzalud pokušati nadmudriti koga")

"Tada Đuka izađe, sjede na bajer, skine kapu i reče da im možemo *staviti ''soli na rep''*."

- ***''po trojaku žito rodi''*** ("ostatak staroga narodnoga običaja, zapravo tropoljnog sustava obrade zemlje kad se svake treće godine sijalo")

"...pa ona *''po trojaku žito rodi''*."

- ***kruh svagdanji*** ("novac; imetak; hrana; ono što te hrani; od čega živiš")

"Kako ne bi *izgubio kruh svagdanji*, dokazivao se na taj način..."

- ***uskrsnjača*** ("debela kobasica; kulenova seka")

"Ja sam po lojtrama otišao na tavan po jednu *uskrsnjaču*..."

- ***žuto kao žganci*** ("nešto je žute boje; u ovom slučaju - dinamit")

"...u njima nešto *žuto kao žganci*..."

- ***duguljasto kao krastavci*** ("nešto ima oblik krastavca; u ovom slučaju - dinamit")

"...u njima nešto žuto kao žganci, *duguljasto kao krastavci*."

- ***biti poput feferonke*** ("biti jako ljut; izrazito ljut")

"Digao se i drug sekretar crven u licu i *ljut poput najveće feferonke*."

d) <u>Frazemi sa sastavnicom toponima i hidronima</u>

- ***mirna Bosna*** ("gotovo; riješeno; u redu; stvar je svršena")

"...samo bi jednoga Pavu zamijenio drugi i *mirna Bosna*..."

- ***Požeški drum*** ("dio ceste u Pleternici koji vodi prema Požegi"

"...cesta koju smo odvajkada zvali *Požeški drum*."

- ***Orljavica*** ("stari naziv za selo Kuzmicu jer dio Orljave teče kroz Kuzmicu")

"...nije mogao odmaknuti dalje od Viškovaca ili *Orljavice*..."

- ***zaprašiti put Viškovaca*** ("zaputiti se prema selu Viškovci")

"...zaskočio na bicikl i *zaprašio put Viškovaca*."

- ***na vr' sela*** ("posljednja kuća u ulici; na vrhu ulice")

"Mi smo se smjestili *na vr' sela* u smjeru Požege..."

- ***zelenooka ljepotica*** ("Orljava od milja")

"...uz tu *zelenooku ljepoticu* poslagali su se nekako poput vojnika."

- ***luda kuća*** ("birtija; kafić")

"...a zatim se pojavili na recepciji *lude kuće*."

- ***''pakrački dekret''*** ("sinonim za nekadašnju umobolnicu u Pakracu")

"Dobili su ono što se tada zvalo *''pakrački dekret''*."

- ***biljeg bijede u bogatoj Slavoniji*** ("u ovom slučaju - koza")

"Bilo me je stid priznati da imam tu dragu životinjicu – *biljeg bijede u bogatoj Slavoniji*."

- ***Slavonska Atena*** ("Požega")

"...romantičarko shvaćanje toga grada kao *Slavonske Atene*."

- ***''metropola'' Požeštine*** ("Požega")

"...stari je vlak sa sipljivom lokomotivom kupio đake i radnike i vozio u Požegu – *''metropolu'' Požeštine*."

- ***Zlatna dolina*** ("požeški kraj")

"Zaželio sam se kao student vratiti u našu *Zlatnu dolinu* i tu biti profesor..."

- ***biti u ''uzama''*** ("biti u vojničkom zatvoru")

"...gdje mi je Pave rekao da je Ivica *u ''uzama''*."

- ***pijana Orljava*** ("u Orljavu je za vrijeme Drugog svjetskog rata partizanska vojska izlila bačve pune Klikuna, čuvenog pleterničkog vina")

"Dan kad je *Orljava* bila *''pijana''*, a Pleternica gorjela."

- ***slap je mala Niagara*** ("uspoređivanje malog slapa na Orljavi s velikim Niagarinim slapovima")

"...kad bi se njena razina popela pod most gotovo na dohvat ruke, kad je naš *slap bio za nas mala Niagara*..."

e) <u>Frazemi sa sastavnicom životinja i ljudi</u>

- ***guščji marš*** ("način hoda gusaka kao u svečanom maršu")

"...vraćao se podvečer zajedno sa seoskim guskama koje su u *guščjem maršu* odlazile svakoga dana na Orljavu..."

- ***cijuk kao mišja pjesma*** ("zvuk sličan glasanju miša")

"...i tako dobili gudalo i žice koje su mogle proizvesti *cijuk više sličan mišjoj pjesmi* nego ciganskoj violini..."

- ***opijum za narod*** ("laž")

"...Katolička crkva i njezini popovi...širili su taj *''opijum za narod''*."

- ***lupati i stenjati poput sipljive[45] bakice*** ("glasati se; zvučati kao bolesna, prehlađena bakica")

"Upravo je gmizala (parnjača) od avlije do avlije, *lupala i stenjala poput sipljive bakice*."

- ***krila poput vrabaca*** ("krila slična krilima vrabaca")

"Čudio sam se kakvi su to miševi koji imaju *krila poput vrabaca*. (šišmiši)"

- ***drugarska kritika*** ("opomena; pogrda")

[45] koji pati od sipnje (bolest), preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

"Otišli su pokunjeni jer su umjesto pohvala za dobro izvršen zadatak, *dobili oštru drugarsku kritiku."*

- ***intelektualna krema*** ("ljudi od važnosti; učeni ljudi")

"Intelektualnu kremu su činili mjesni župnik Radović..."

- ***biti došljo ili dotepenac*** ("osoba koja se doseli iz nekog drugog mjesta")

"Ubrzo sam shvatio da smo mi *došlje ili dotepenci*..."

- ***biti lacman*** ("osoba koja je doselila iz Primorja")

"Bilo je i nekoliko kuća naših *lacmana*..."

- ***škrinjica dječačkih sjećanja*** ("sjećanja iz djetinjstva")

"...Zlatna dolina, u svojim mislima, negdje duboko u *škrinjici dječačkih sjećanja*..."

- ***poslati miševe u šumu*** ("zapaliti nešto; zapaliti kuću")

"Divanilo se za njega da je svome ocu *sve miševe poslao u šumu*."

- ***zakmečati dite*** ("roditi se dijete; dobiti dijete")

"...i svi smo čekali kad će u Lukinu, na brzinu sklepanom domu, *zakmečati neko dite*."

- ***dijeliti po babu i po stričevima*** ("dijeliti svojima; rodbini")

"Sve je to preko Ujedinjenih naroda dolazilo iz SAD-a, a *dijelili su po babu i po stričevima* općinari, partijaši..."

- ***naš svit*** ("domaći narod; domaći ljudi")

"Neke duge hlače i kaputi uskih ramena koja su pucala kad ih je *naš svit* oblačio."

- ***gradski svit*** ("narod; ljudi koji žive u gradu")

"Došli mi, seljaci, na Jelačićev plac, a tamo sve puno *gradskog svita*."

- ***smrdjeti kao Mùllerov jarac*** ("jako i neugodno smrdjeti")

"...prolaznici su čepili nosove i onima koji se baš nisu često prali govorili: *Smrdiš kao Mùllerov jarac.*"

- ***mlade 'tice hrane stare*** ("slabiji hrane (čuvaju) jače")

"Jesi l' ti, Marko, ikao čuo da su *mlade tice hranile stare*?"

- ***zaboravila krava kad je junica bila*** ("zaboravljamo kakvi smo bili nekad; kad smo bili mlađi")

"E majko, *zaboravila krava kad je junica bila*!"

- ***zujati poput ose*** ("zvuk sličan letu ose; brz i glasan")

"*Zuji* tanad[46] pokraj ušiju *kao ose*..."

- ***crna ovca*** ("višak")

[46] topovsko zrno, đule, granata; puščano zrno, metak; zrno uopće, boba, preuzeto iz: isto kao 45., str. 1325

"Što bi se moglo objasniti i kao *crna ovca.*"

- ***stajati poput vojnika*** ("uspravno, mirno i čvrsto stajati")

"Rasporedili su nas *poput vojnika...*"

- ***biti trinaesto prase*** ("biti višak")

"Uskoro sam shvatio da zašto je blatački svinjar govorio da je on u životu uvijek *bio ''trinajsto prase''.''*

- ***magareća klupa*** ("prva klupa u kojoj se sjedi po kazni")

"Izgledalo je da ću slijediti moje drugove iz *magareće klupe,* Franju i Valku."

- ***zujati poput pčela radilica*** ("zvučiti poput pčela; oduševljavati se čime")

"Bio je to pravi blagdan vinobere tijkom kojega je neki veliki ljudski roj *zujao poput pčela radilica* kad osjete slatkoću mošta."

- ***ići kamo i car ide pješke*** ("ići na toalet; ići obaviti nuždu")

"Drugi dan nisam mogao u školu jer sam često morao ići onamo "*kamo i car ide pješke''*."

- ***''bijeli Rusi***[47]" ("naziv za Rusku vojsku početkom 20. stoljeća")

"Predao se *''bijelim Rusima'',* ratovao protiv "crvenih" ili Lenjinovih komunista."

- ***''crveni komunisti''***[48] ("naziv za sovjetsku vojsku početkom 20. stoljeća")

"Predao se "bijelim Rusima", ratovao protiv *''crvenih''* ili Lenjinovih *komunista*."

- ***tući nekoga kao vola u kupusu*** ("tući nekoga bez milosti")

"...gdje javlja kako *tuku* Ruse kao *''volove u kupusu''*."

- ***''duhovni pastir''*** ("svećenik")

"I da je, kojim slučajem, jedan od trojice braće preživio, vjerojatno bi neki, a možda i ja, bili *''duhovni pastiri.''*

- ***lip k'o mali popić***[49] ("u ministrantskoj haljinici podsjećati na svećenika")

"Često je govorila kako sam bio *''pravo lip, ko mali popić''*."

- ***''đaci prvaci''*** ("učenici prvog razreda")

"Bili su joj nazočni svi učenici i profesori, a poglavito *''đaci prvaci''...*"

- ***siromašan kao crkveni miš*** ("vrlo siromašan")

"...rekao je da nema i da je on *siromašan kao crkveni miš.*"

- ***bogat kao crkveni miš*** ("vrlo siromašan")

---

[47] http://hr.wikipedia.org/wiki/Bijela_garda

[48] http://hr.wikipedia.org/wiki/Komunizam

[49] svjetovni svećenik, obično katolički ili pravoslavni, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search_by_id&id=eVpkWBc%3D

"Često je govorio kako je on isto toliko *bogat kao i crkveni miševi*..."

- ***biti ''seljo''*** ("seljak; siromah")

"...da ne idem u školu kao *''seljo''*..."

- ***biti pun ''mušica''*** ("imati lude; šašave misli")

"...a Ive je *pun ''mušica''* i neočekivanih postupaka."

- ***provući se kao kuja kroz plot*** ("jedva se izvući u nekoj situaciji: uz pomoć sreće"

"Na usmenom sam se nekako provukao, ono što bi narod rekao, *kao kuja kroz plot*."

- ***rasplakati se k'o dite*** ("nekontrolirano plakati; jako plakati")

"...a u sreći se *rasplačemo ko dica*."

- ***navlačiti nekoga*** ("nositi ga; vodati ga za sobom")

"Kad sam ga (brata) *navlačio* po dvorištu, govorili su da će mali prikinuti velikoga."

- ***mali će prikiniti velikoga*** ("pretegnuti; nadjačati")

""Kad sam ga (brata) navlačio po dvorištu, govorili su da će *mali prikinuti velikoga*."

- ***konji okićeni kao da je svadba*** ("svečano okićeni")

"Konji su bili *okićeni* također nekakvim ukrasima *kao da je svadba*..."

f) <u>Frazemi sa sastavnicom predmeta, stvari i oružja</u>

- ***praskati kao pištolj ili kubure*** ("glasno praskati; udarati")

"...puškaranje njihovih kandžija (bičeva) koje je *praskalo kao pištolji ili kubure* na kirvaj..."

- ***nabaviti nešto ''na knjigu''*** ("kupiti nešto, ali ne platiti odmah: dug se upisuje u knjigu i plaća se naknadno; sinonim glasi: ***kupiti nešto na veresiju***[50]")

"Oni veći potrošači imali su mogućnost *nabaviti meso na knjigu*..."

- ***šutati kao loptu*** ("šutati neki predmet kao da je lopta; neoprezno i veselo")

"Prvi je imao seljački šeširić koji su mu drugi đaci skidali, bacali ga po razredu i na koncu *šutali kao da je lopta*...

- ***dim je gust da se može sikirom sići*** ("izrazito gust dim; neprovidan")

"Egzekucija se obavljala u kabinetu ili u đačkom zahodu gdje je često bio *dim od cigareta* takav da smo rekli kako *se može ''sikirom sići''*."

- ***biti devete peći zjalo***[51] ("biti višak")

[50] kredit, povjerenje, davanje robe "na vjeru", posuđivanje, pozajmljivanje, preuzeto iz: isto kao 45., str. 1415

[51] rječnik str riječi???

"Ponajbolje ga je opisala jedna od gospođa Jušić iz zagrebačkog ogranka kao *devete peći zjalo."*

- ***grmljavina topova, bacača i strojnica*** ("ružan zvuk sličan grmljavini koji proizvodi razno oružje")

"Čula se prava *grmljavina topova, bacača, strojnica*..."

- ***puca se sve u šesnaest*** ("mnogo se puca; ne štedi se na mecima")

''Pucaju oni, što bi se reklo, *sve u šesnaest*..."

g) Frazemi sa sastavnicom različitih poslova

- ***uradi sam*** ("vlastoručno nešto napraviti")

"...izrađivali smo i druge igračke po načelu *''uradi sam''* kao što su bile klepetaljke, puške od bazge..."

- ***ostati u ''reštu''*** ("u kazni; u zatvoru")

"rekla je da smo nas dvojica bili zločesti te da će nas kao opomenu svima *ostaviti u* zatvoru ili, kako se tada govorilo*, u ''reštu''*."

- ***raditi poput Sizifa*** ("biti uporan i kad nema napretka")

"...i za kaznu odredila da se čitav život *poput Sizifa bavim knjigom*..."

"I kad je *poput Sizifa* ipak dogurao svoj životni kamen, svoju novu crkvu sv. Nikole na brdo, te kad je na njemin ruševinama zasnovao novo prošteništе Gospe od Suze..."

- ***sizifovski pokušaj*** ("uporan i neuspješan pokušaj")

"Žalio sam svećenika i njegove *sizifovske pokušaje*..."

- ***imati nekoga ''rad''*** ("voljeti nekoga; biti mu naklonjen")

"...a ja sam si pomalo utvarao da me *''ima rad''*."

- ***pobrati nekoga*** ("povesti nekoga uz put")

*''*Ivica *me pobrao* pred Gimnazijom i žurno smo otrčali na utalmicu."

- ***uzeti nekoga ''na pik''*** ("nekoga neprestano zadirkivati i zafrkavati")

"I baš su njega *uzeli na pik,* poglavito Bajo i File."

- ***krstiti NK ''Slaviju''*** (imenovati pleternički nogometni klub")

"Kako smo *krstili NK ''Slaviju''*."

- ***praviti svinjarijice*** ("biti zločest; praviti nered")

''Pravili smo i svinjarijice."

- ***raditi na boljoj budućnosti*** ("truditi se osigurati si budući život bolji od sadašnjeg")

"i jedan i drugi su svaki na svoj način radili na obnovi porušene Pleternice, svaki na svojoj *boljoj budućnosti*."

- ***pozvati nekoga na raport***[52] ("na odgovaranje; na razgovor")

"...a ovaj je *pozvao* revne sekretare *na raport*."

- ***otići pokunjen*** ("osramoćen; zastiđen")

"Otišli su pokunjeni jer su umjesto pohvala za dobro izvršen zadatak, dobili oštru drugarsku kritiku."

- ***biti "onako malo"*** ("biti drugačiji; lošiji")

"Svi koji su ga se sjećali govorili su *kako je bio onako malo*.

- ***biti u blagoslovljenom stanju*** ("biti pijan")

"...jer je obično dolazio s posla u *blagoslovljenom stanju*."

- ***navlačiti nekoga*** ("nositi ga; vodati ga za sobom")

"Kad sam ga (brata) *navlačio* po dvorištu, govorili su da će mali prikinuti velikoga."

h) Frazemi sa sastavnicom svetaca i dana u godini

- ***bablje ljeto*** ("jesenski topli dani")

"Bio je taj puta lijep sunčan dan, pravo *bablje ljeto* puno nevidljive paučine u zraku."

- ***Cvitna nedilja*** ("Cvjetnica")[53]

"...ona je uzela suho cvijeće od *"Cvitne nedilje"*, poškropila ga svetom vodom..."

i) Frazemi sa sastavnicom Boga i vraga

- ***Božja kazna*** ("velika nesreća; nedaća")

"...to nam je donio kao *Božju kaznu*..."

- ***vrag odnio šalu*** ("stvar je ozbiljna")

"Videći da je *vrag odnio šalu*..."

"Kad smo vidjeli da je *vrag odnio šalu*, sklonili smo se mama i ja u podrum dida Joce..."

---

[52] Službeni razgovor pretpostavljenog i podčinjenog u određeno vrijeme i po propisanom postupku; obično se na takvom raportu rješavaju "kratkim putem" usmene molbe, izriču kazne za sitne prekršaje i sl., preuzeto iz: Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001., str. 1132

[53] Nedjelja prije Uskrsa kada se u crkvama blagoslivljaju maslinove grančice na spomen Kristovog svečanog ulaska u Jeruzalem: preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

"Majka, koja me je redovito šibala, vidjela je da je *vrag odnio šalu*...

- ***Bog bi ga znao*** ("nitko ne zna; to je nepoznanica")

"Neki su rekli da je Zagorac, neki da je Prigorac, a neki *''Bog bi ga znao* otkud je taj gologuzi doš'o."

- ***voljeti nekoga kao sebe ili Boga*** ("nesebično voljeti; bezgranično voljeti")

"...svećenik koji je *volio i štitio ljudska bića kao sebe ili Boga* kome je služio."

- ***vrag ne spava*** ("nesreća; zlo je uvijek pristutno")

''Vrag ne spava, mislim onaj u meni."

"Ja sam zauzet tim "ratom" posve zaboravio na Ljubu i Garu, ali *vrag ne spava*."

- ***veliki ''vražji rep''*** ("veliko zlo; nevolja; nedaća")

"Moja mati ja na svoj jednostavni način objašnjavala kako je rat *''veliki vražji rep''* koji udara na sve strane..."

- ***treći put i Bog pomaže*** *i* ("uspjeh u trećem pokušaju; sinonim tom frazemu je ***treća sreća***")

"Kako se kaže *''treći put i Bog pomaže''*, ili kako je *''treća sreća''*..."

- ***biti drug do Isusa*** ("veliki prijatelj; pravi prijatelj")

"Bio je *drug do Isusa*, što bi rekli naši graničari."

- ***nešto je Bog uradio*** ("prepustiti situaciju Bogu; nešto se dogodi "samo do sebe")

"Za dva tjedna cigla je bila gotova, a dalje je *uradio dragi Bog*."

- ***kad je Bog po svitu odo*** ("jako davno")

"...svi vremešni ljudi pričaju mladima o starim dobrim vremenima, o danima *kad je Bog po svitu odo*..."

j) <u>Frazemi sa sastavnicom govora, riječi i psovki</u>

- ***švapske riči*** ("germanizmi")

"...a zapamtila je par *švapskih riči...*"

- ***riječi ''slavlja i zdravlja''*** ("izricanje želja za dobro slavlje i zdravlje")

"...izricala se sreća, a zatim one poznate, česte rime od *riječi slavlja i zdravlja*..."

- ***javiti se za riječ*** ("izraziti želju za govorenjem; izjasniti se")

"Kad je sve bilo gotovo, *javio se za riječ*."

- ***opsovati sve svece*** ("jako ružno posvati; spominjati svece u psovkama")

"Otišao je doktoru, *opsovao mu sve svece* i pitao što on misli da je Franja iz Pleternice lud?"

- ***spominjati sve po spisku*** ("ružno psovati; mnogo psovati")

"...a Joza nam je u bijesu *spominjao sve po spisku*!"

- ***hoću-neću*** ("izraz negodovanja; neodlučnosti")

"Nakon *hoću-neću* odobreno nam je da idemo na misu u svoju župu..."

k) <u>Frazemi sa sastavnicom novca</u>

- ***čuvati bile novce za crne dane*** ("štedjeti novac")

"...podijelio ono što je imao i *nije čuvao bile novce za crne dane*."

- ***zalipiti stotku*** ("platiti sto novčanih jedinica; u ovom slučaju kuna ili dinara")

"Kad je *zalipio stotku*, onda se čuo poznati bećarac."

- ***vrednije od suhoga zlata*** ("ne može se novcem platiti; od velikoga značenja")

"Kućo moja, kućice od sušana blata, ti si meni *vrednija od suhoga zlata*!"

l) <u>Frazemi sa sastavnicom odjeće i obuće</u>

- ***ministrantsko ruvo*** ("ministrantska haljinica")

"I, kad sam potkraj drugog razreda onukao *ministrantsko ruvo* i pomogao svećeniku Franji..."

- ***šokačko ruvo*** ("dijelovi šokačke odjeće (bijele dvogaće i čizme, lajbek...)")

"Prerovali smo stare ormare da nađemo *šokačko ruvo*..."

- ***ne imati ni ruva ni kruva*** ("biti jako siromašan; ne imati ni osnovne potrepštine za život")

"...ja i mnogo mojih prijatelja, uglavnom oni koji *nisu imali ni ruva ni kruva*..."

m) <u>Frazemi sa sastavnicom nauke</u>

- ***škrinjice znanja, umjetnosti i iskustva*** ("knjige")

"...uz pomoć brojnih pleterničkih ljubitelja hrvatske riječi sačuvane u *knjigama kao škrinjicama znanja, umjetnosti i iskustva."*

- ***pijana slova*** ("nečitka; nepravilna; neravna")

"Učiteljica mi je govorila da su moja *slova pijana*."

- ***razredni valov*** ("skupina učenika jednoga razreda")

"Borio sam se otada svim raspoloživim sredstvima da i ja dobijem svoje "duhovno mliko" i svoje mjesto *u tom razrednom valovu."*

- ***veliki računi*** ("instrukcije iz matematike")

"...pokazala mi je neke za mene *"velike račune"*..."

- ***ispit zrelosti*** ("matura")

"Kad smo dobili svjedodžbe o *ispitu zrelosti*..."

- ***vaspitne mjere*** ("način podučavanja")

"...i više se služio riječima kao *vaspitnim mjerama*."

n) Poslovice

- ***Ruka ruku mije***. ("usluga za uslugu")

"...poslužio se i stoljetnom tradicijom naših krajeva sukladno poslovici *"ruka ruku mije"*..."

- ***Dvi gazdarice i dvi peći u kući – gotova svađa!*** ("ne mogu se dvije gazdarice u jednoj kući slagati")

"...tom prilikom mi je opisujući život u našoj zadruzi rekao narodnu mudrost: *Dvi gazdarice i dvi peći u kući – gotova svađa!..."*

- ***Što mačka koti, to miše lovi!*** ("mačka je jača od miša")

"S ponosom je rekla jednu od svojih mudrih uzrečica: *Što mačka koti, to miše lovi!"*

- ***Nikad nije vrana izlegla sokola!*** ("poštovanje prema svojoj obitelji i rodu; svatko svoje brani i poštuje")

"Cijeneći svoj rod i obitelj, znala je često reći: *Nikad nije vrana izlegla sokola!"*

- ***Vid'la žaba di se konji kuju pa i ona digla nogu!*** ("ljudi koji sve što vide žele imati")

"Janko je tad rekao: *Vid'la žaba di se konji kuju pa i ona digla nogu*!"

- ***Ako spasiš i jednog čovjeka, kao da si spasio čitav svijet!*** ("svaki čovjek je bitan; ljudski život vrijedi kao čitav svijet")

"...i kapelan Pavel je trebao dobiti veliko židovsko priznanje koje se zove "pravednikom među nrodima" čije je geslo bilo: *Ako spasiš i jednog čovjeka, kao da si spasio čitav svijet*!"

- ***Kakvo drvo – takav klin, kakav otac – takav sin!*** ("ne može se pobjeći od sebe; od čega smo napravljeni, stvoreni - takvi smo")

"Nije stoga slučajna naša narodna poslovica koja kaže: " *Kakvo drvo – takav klin, kakav otac – takav sin!"*

- ***Ne traži kruha nad pogačom!*** ("ne očekuj više nego što imaš")

"Ne traži kruha nad pogaču"

- ***Zrno do zrna pogača, a kamen do kamena palača!*** ("ističe se štednja i vrijednost nečega")

"I ona narodna mi je bila opravdana: *Zrno do zrna pogača, a kamen do kamena palača!"*

- ***Dobro došli mili gosti, u Hrvata se ne posti!*** ("za goste je uvijek bilo svega napretek; ne štedi se na gostima")

"Ono u stilu: *Dobro došli mili gosti, u Hrvata se ne posti*!"

- ***Zašto gledaš sad u lonac kad mi nisi dao novac?*** ("da bi se napravio objed, potrebno je prvo kupiti namirnice")

"Ili ona: *Zašto gledaš sad u lonac kad mi nisi dao novac*?"

- ***Oni su ko sveta voda, ne štete, ali i ne pomažu!*** **(**"beskorisni ljudi")

"...koji je za ljude bez koristi govorio: *Oni su ko sveta voda, ne štete, ali i ne pomažu!"*

- **Ni jedan dan bez crte!** ("ni jedan dan ne treba proći bez rada; učinka; djela")

"...Uz to bih dodao i moje drugo životno pravilo, a ono je *"Nulla dies sine linea*!" U prijevodu: *Ni jedan dan bez crte*! Crta ovdje znači rad, djelo, učinak."

- ***Nekome rat, a nekome brat! (***"nekome rat donese zlo, a nekome dobro")

"To me podsjeća na onu narodu: *"Nekome rat, a nekome brat*!"

- ***Nužda zakon mijenja!*** ("u nevolji i nuždi ne vrijede zakoni")

"Tako je često spominjao kako *nužda zakon mijenja*..."

- ***U nevolji i ćuko[54] trijebi i jede svoje muhe!*** ("kad je nevolja, ne gleda se ni na što, uzima se što se prvo nađe")

"...a *u nevolji i ćuko trijebi i jede svoje buhe*."

- ***Tko laje gdje ne treba i što ne treba, taj mora slušati ono što ne treba i ne želi!*** ("onaj koji se ne ustručava reći što misli, mora biti spreman snositi posljedice za svoje riječi")

"Saslušao ga je drug zadužen za idejni rad i na njegovo čuđenje oštro rekao: *Tko laje gdje ne treba i što ne treba, taj mora slušati ono što ne treba i ne želi!*"

- ***Reći bobu bob, a popu pop!*** ("reći svakome istinu u lice")

[54] pas, preuzeto s: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=search

"...a onda je rekao da mu se sviđaju ljudi poput mene koji su u stanju reći *bobu bob, a popu pop*, jer je i on bio takav."

4. ZAKLJUČAK

Proučivši frazeologiju požeškoga kraja i suvremenog pisca Pleternićanina Dragutina Pavličevića, dobivamo jasnu sliku kojim se frazemima narod u požeštini najviše koristi, iako je velik broj frazema ostao neistražen i o njima bi se moglo još dosta pisati i istraživati. Definirajući pojam frazema na temelju njegovih glavnih obilježja na početku rada i odvojivši ga od leksema, dala sam temelj za kvalitetno proučavanje frazeologije požeškoga kraja.

Prilikom proučavanja frazema u narodu jasno je da su najviše zastupljni poredbeni frazemi (*kihat' k'o zec, ponašat' se k'o guske u magli, debel k'o slon, zaobadat' se k'o konj, vitka k'o jela, mala k'o zelena trava, skupo k'o svetog Petra kajgana, bit' k'o drljavi Đuro, zaostat' k'o did Žujini brkovi*) i njima se u narodu opisuju svakodnevne situacije, izgled, karakter i slično. Što se tiče najčešćih sastavnica u frazemima, mogu izvoditi česte frazeme sa sastavnicom ljudskog tijela (*zabubana glava u ponjavi*, *bacat' glavu na sve strane*, *gorsko oko slavonskoga kraja*, *turat' svoj nos u tuđu avliju*, *doć' k pameti*, *što na umu, to na drumu*, *srce skoči u grlo*), zatim sa sastavnicom životinja, budući da je požeški kraj vrlo šumovit i poljoprivredan, životinje nisu ondje stran pojam (*netko ili nešto je trinaesto prase*, *pop krsti prasce- past' s konja na magarca*, *zaobadat' se k'o konj*, *debel k'o slon*, *bit' slobodan k'o 'tica na grani - nápāst' svinje*, *na'ran't' blago*, *zabit' se u pos'o k'o crv u 'renov korijen*), vrlo je brojna i sastavnica s ljudskim karatkteristikama budući da ljudi uvijek vole slikovito opisati nečiji karatkter ili ćud (*biti ovak'i i onak'i*, *ne bit' uračunljiv*, *bit' jogunast*, *bit' marljiv k'o mrav*, *izdangubit' dan*, *bistar kao šćava*, *glup k'o noć*, *slabije pameti*). Dosta su česti frazemi i sa raznim drugima sastavnicama, kao što su biljke, vlastita imena i imena svetaca, Boga i vraga, toponima i hidronima i raznih drugih. U čestoj su upotrebi i poslovice (*Manje kirije, riđi milije!, Birač dobije otirač!, Sto baba – kilavo dite!*, *Nema kruva bez motike!, Za prolivenim mlikom se ne plače!*)

Frazeologija suvremenog pisca Dragutina Pavličevića u knjizi *Iz ambara sjećanja i divana* odiše jednim minulim vremenom koje je oteto sjećanju uz pomoć papira na kojemu su zapisani razni običaji, frazemi i poslovice starog pleterničkog kraja. Uz pomoć frazeologije naših starih autor je uspješno prenio duh minulog vremena na čitatelja i upravo je korištenjem velikog broja pomalo zaboravljenog leksika i frazema oduzeo zaboravu nematerijalnu baštinu toga kraja. Usporedivši frazeologiju u suvremenom narodu i frazeologiju u književnom djelu koje je pisano slavonskom ikavicom, vidi se razlika u izboru leksika. U prošlom se stoljeću slavonska ikavica u mnogo većoj mjeri koristila u svakodnevnom govoru, ljudi su bili slabo obrazovani i književni jezik do njih je slabije dopirao. Suvremeni je čovjek, naprotiv, obrazovaniji i književni je jezik

kod njega uzeo većega maha i polako istisnuo staru slavonsku ikavicu, leksik i frazeme, koji se danas mogu čuti samo kod starih ljudi, ponekoj knjizi, u folkloru i u knjigama autora koji su, poput Dragutina Pavličevića, voljni prenijeti sjećanja i jezik iz mladosti na papir.

5. LITERATURA

1.) Abibović, Ivan, *Zauvik,* Agencija za marketing "Kruna", Požega, 2010.

2.) Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb, 2002.

3.) Fink-Arsovski, Željka, Recenzija knjige: *Antica Menac: Hrvatska frazeologija*, u: Suvremena lingvistika, Vol. 64, No. 2, Prosinac 2007.

4.) Ivšić, Stjepan, *Današnji posavski govor*, Rad JAZU, 196 i 197, Zagreb, 1913.

5.) Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi: tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001.

6.) Kolenić, Ljiljana, *Riječ o riječima. Iz hrvatske leksikologije i frazeologije iz 17. i 18. stoljeća*, Pedagoški fakultet, Osijek, 1998.

7.) Kolenić, Ljiljana, *Riječi u svezama: povijest hrvatske frazeologije*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Osijek, 2006.

8.) Lukežić, Iva, *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja),* Radovi Zavoda za slavesnku filologiju, 32, 1998.

9.) Matešić, Josip, *Govori požeškoga kraja*, u: Požega, Slavonska Požega, 1997.

10.) Melvinger, Jasna, *Leksikologija* (poglavlje *Frazeologija*), Pedagoški fakultet, Osijek, 1984.

11.) Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.

12.) Menac, Antica, Fink-Arsovski, Željka i Venturin, Radomir, *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.

13.) Menac-Mihalić, Mira, *Hrvatski dijalektni frazemi s antroponimom kao sastavnicom*, u: Folia onomastica Croatica No. 12/13, Ožujak, 2007., str. 361-385

14.) Menac-Mihalić, Mira, *O hrvatskim dijalektnim frazemima s toponimom kao sastavnicom*, u: Folia onomastica Croatica No. 19, Prosinac 2011., str. 213-222

15.) Nemet-Kosijer, Andrijana, *Govor požeškoga kraja*, magistarski rad, Osijek, 2009.

16.) Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva A-O*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.

17.) Simeon, Rikard, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva P-Ž*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.

18.) Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz ambara sjećanja i divana*, ITG, Zagreb – Pleternica, 2007.

19.) Pavličević Pleternički, Dragutin, *Iz didove torbe,*, ITG, Pleternica, 2012.
20.) *Požeški narodni kalendar*, "Požeški list", Slavonska Požega 1990.

Internet:

1.) *Hrvatski jezični portal*, Novi liber: http://hjp.novi-liber.hr/index.php?show=baza
2.) http://hr.wikipedia.org/wiki/Bijela_garda
3.) http://hr.wikipedia.org/wiki/Komunizam